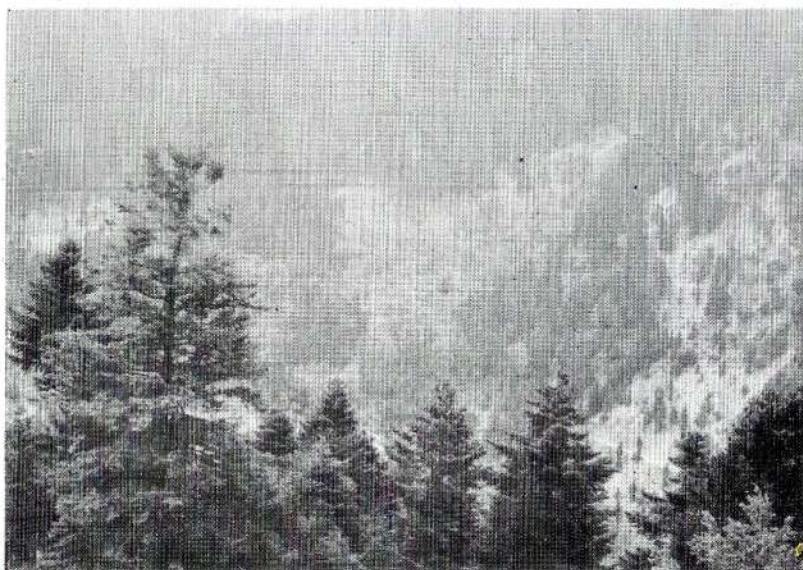

*Ο Κωνσταντίνος Γ. Ρισβάς
γεννήθηκε το 1907
στον Τόρνο Ευρυτανίας
και απεβίωσε στις
30.7.1991.*

*Στην κάτω φωτογραφία
το χωριό του Λαδικού —
Χαλίκη Ευρυτανίας.*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΡΙΣΒΑΣ

Ο ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Η ζωή και το έργο του

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΜΗ

1991

Τούτο το βιβλίο μου το πρόσφερε ο φίλος **Ιωάννης Ανδρέα Ρισβάς** στις 2/1/2022. Μεταξύ των άλλων ενδιαφερόντων στοιχείων αναφέρεται και στο δικό μου εν μέρει γενεαλογικό δένδρο, γι' αυτό εκφράζω ιδιαίτερες ευχαριστίες.

Θεώρησα χρήσιμο να το “ψηφιοποιήσω” ώστε να μπορέσουν να το διαβάσουν και άλλοι φίλοι, ιδιαίτερα καταγόμενοι από τον Τόρνο, που θα βρουν σημαντικές πληροφορίες.

Η ηλεκτρονική αυτή επεξεργασία δεν έχει κανένα άλλο σκοπό παρά μόνο τη διάδοσή του μεταξύ των συμπατριωτών και τη διάσωση ιστορικών στοιχείων, αφού το βιβλιαράκι αυτό εκδόθηκε σε μικρό αριθμό αντιτύπων και προ τριακονταετίας (1991).

Στην ηλεκτρονική επεξεργασία έγιναν κάποιες ελάχιστες δικές μου παρεμβάσεις που σαφώς ξεχωρίζουν με έγχρωμη γραφή.

Συγκινητική η ιστορία του γράψαντος Κων/νου Γ. Ρισβά, του επωνομαζόμενου ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ που από τον Τόρνο άλλαξε πολλούς τόπους και κατέληξε στην ορεινή Τριχωνίδα. Αιωνία του η μνήμη.

Με χαρά διαπιστώνω πως αυτά τα μικρά ιστορικά ρυάκια καθώς κυλούν και ενώνονται το ένα με το άλλο γίνονται ένα δυνατό ποτάμι πλούσιο σε ιστορικές γνώσεις.

Αθήνα Ιανουάριος 2022

Ζαχαρίας Ζηνέλης

Από την Καστανιά Ευρυτανίας

Θεολόγος

Υ.Γ. Τελικά με το Γιάννη βρεθήκαμε και συγγενείς, έχοντας μακρινή κοινή καταγωγή. Με τον αείμνηστο πατέρα μου ήταν τρίτα εξαδέλφια.

Copyright 1991 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΜΗ
Μαυρομυχάλη 60 – 106 80 Αθήνα
Τηλ. 36.32.647, 36.05.509

Φωτοστοιχειοθεσία
ΠΑΡΑΛΟΣ ΟΕ
Θεμιστοκλέους 31 – 106 77 Αθήνα
Τηλ. 36.27.314

Επιμέλεια – Διόρθωση
Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΙΔΗ – Σ. ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ

Φωτογράφιση - Μοντάζ
ΖΑΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Υπεύθυνος έκδοσης
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΜΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΡΙΣΒΑΣ

Ο ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Η ζωή και το έργο του

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΜΗ

1991

Ο συγγραφέας Κωνσταντίνος Γ. Ρισβάς και η σύζυγός του Γιαννούλα Χ. Κουτσοδήμα, η οποία απεβίωσε στις 3.6.1987. Ο Κ.Γ. Ρισβάς πέθανε πρόσφατα, στις 30.7.1991. Δυστυχώς, ο αιφνίδιος θάνατός του δεν του επέτρεψε να ιδεί τυπωμένο το παρόν βιβλίο, που με τόση αγάπη ετοίμασε και με τόση λαχτάρα περίμενε την έκδοσή του. Ας είναι ελαφρύ το χάρμα που τους σκεπάζει.

Πρόλογος

Εγώ, ο Ρισβάς Κωνσταντίνος του Γεωργίου και της Αγγελικής, που γεννήθηκα στις 21 Νοεμβρίου του χιλιοστού εννιακοσιοστού εβδόμου έτους (1907), σκέφτηκα τώρα στα ογδόντα τέσσερά μου χρόνια (84) να γράψω τα απομνημονεύματά μου και να εκδόσω ένα μικρό, περιορισμένου αριθμού, βιβλιαράκι, αλλά σαφές και όσο γίνεται αντικειμενικό.

Σκοπός μου είναι α) να ανακαλύψω και να παραθέσω όσο γίνεται σωστότερα το Γενεαλογικό μου δένδρο, ώστε να μάθουν οι γιοι κι οι θυγατέρες μου, οι έγγονοι και οι δευτέρου και τρίτου βαθμού συγγενείς από πού κατάγονται, ποιους έχουν συγγενείς, και β) να περιγράψω την ενγένη ζωή των 84 χρόνων μου, που ήταν πολυτάραχη, γεμάτη χάρες και λύπες.

Στην επεξεργασία της συλλογής των στοιχείων, λόγω του προχωρημένου της ηλικίας μου, ίσως κάπου να μην είμαι και τόσο ακριβής. Ας με συγχωρήσουν οι αναγνώστες μου.

Όπως προανέφερα, το βιβλίο μου αυτό θα το χωρίσω σε δύο μέρη: 1) στη συλλογή στοιχείων προς ανακάλυψη του από πού κρατάμε και 2) στην αφήγηση της κυρίως ζωής μου.

Κ.Γ. Ρισβάς ή Δασκαλάκης

Μέρος Πρώτο

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ

Όπως ανάφερα και στον πρόλογό μου, θα φροντίσω να γράψω τ' απομνημονεύματά μου αρχίζοντας από τη διερεύνηση του γενεαλογικού μου δένδρου.

Εγώ, ο Κωνσταντίνος Ρισβάς του Γεωργίου, γεννήθηκα το 1907 από γονείς αγρότες. Ο πατέρας μου, Γεώργιος Ρισβάς του Σταύρου, γεννήθηκε το 1877 από γονείς αγρότες. Ο παππούς μου, Σταύρος Αναστασίου Ρισβάς, γεννήθηκε το 1826 και απεβίωσε το 1931, σε ηλικία 105 χρόνων. Ο προσπάππος μου, Αναστάσιος Ρισβάς, γεννήθηκε γύρω στα 1760 και πέθανε περίπου το 1840.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΙΣΒΑΣ

Ο προσπάππος μου Αναστάσιος Ρισβάς είχε έναν αδελφό, το Νίκο.

Ο Νίκος Ρισβάς γέννησε ένα παιδί, τον Κωνσταντίνο Ρισβά, μετέπειτα ιερωμένο και πολύ μορφωμένο για την τότε εποχή, ο οποίος διατέλεσε εφημέριος στο χωριό Τόρνος Ευρυτανίας επί πολλά χρόνια. Μετά το θάνατο της συζύγου του, η οποία πέθανε νωρίς, έγινε ιερομόναχος της Ιεράς Μονής Προυσού, με το όνομα Κύριλος.

Ο παπα-Κώστας Ν. Ρισβάς ή Κύριλος

Ο παπα-Κώστας Ρισβάς, λοιπόν, ο μετέπειτα Κύριλος, απόκτησε τρεις γιους, 1) το Νικόλαο, 2) το Γεώργιο, 3) το Χαράλαμπο, και δύο θυγατέρες, 1) τη Λαμπρινή και 2) τη Βασιλική.

Νικόλαος Κ. Ρισβάς

Ο Νικόλαος Ρισβάς, που ήταν Δημοδιδάσκαλος και ιερωμένος, διετέλεσε εφημέριος για πολλά χρόνια στον Τόρνο Ευρυτανίας, όπου και δίδασκε. (Από αυτόν διδάχτηκα κι εγώ, ο Κωνσταντίνος Ρισβάς του Γεωργίου, και αφού αποφοίτησα από το Δημοτικό Τόρνου εφοίτησα στο Ελληνικό ή Σχολαρχείο, όπως έλεγαν τότε τη Μέση εκπαίδευση.) Ο ιερωμένος και δάσκαλος Νικόλαος Ρισβάς του Κωνσταντίνου νυμφεύθηκε την πρεσβυτέρα του Στυλιανή. Μ' αυτήν απόκτησε τρεις γιους: το Σπύρο, τον Αχιλλέα και το Θωμά (δάσκαλος).

α) Ο Σπύρος Ν. Ρισβάς φονεύθηκε στο Θέρμο, ενώ ήταν τριτοετής φοιτητής της ιατρικής.

β) Ο Αχιλλέας Ν. Ρισβάς είναι εγκατεστημένος μόνιμα στην Αθήνα. Διέπρεψε ως αξιωματικός του στρατού για πολλά χρόνια και αποστρατεύτηκε με το βαθμό του υποστράτηγου. Ο Αχιλλέας νυμφεύθηκε τη Θάλεια, καθηγήτρια, η οποία ευτύχησε να γεννήσει δύο παιδιά: το Νικό-

λαο Αχ. Ρισβά και τη Στυλιανή. Ο Νικόλαος και η αδελφή του, δικηγόροι, διατηρούν δικηγορικό γραφείο με πλούσια επιστημονική δράση.

Εδώ θεωρώ καθήκον μου να αναφέρω κάτι που τιμά ιδιαίτερα την καθηγήτρια μητέρα του Νίκου και σύζυγο του Αχιλλέα, και που έχει σχέση με τον παπα-Κύριλο. Ευρισκόμενος ακόμα στη ζωή ο θεός μου και πεθερός της, είχε γίνει μεταξύ μας μια συζήτηση στον Προυσό. Τότε, μιλώντας μου για μια βαριά του αρρώστια, μου είπε επί λέξει για τη νύφη του: «Με περιποιήθηκε τόσο, που αν δεν ήταν αυτή θα είχα πεθάνει».

Γεώργιος Κ. Ρισβάς

Ο δεύτερος γιος του παπα-Κώστα Ρισβά είναι ο Γεώργιος Κ. Ρισβάς, καθηγητής σε διάφορα γυμνάσια του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Νυμφεύθηκε την κόρη του Χριστόδουλου Δαράβαλη από τον Προυσό και απόκτησε τέσσερις γιους: α) Κωνσταντίνος Γ. Ρισβάς, βιομήχανος, β) Χρήστος Γ. Ρισβάς, υποστράτηγος, γ) Παναγιώτης Γ. Ρισβάς, βιοτέχνης, δ) Ηλίας Γ. Ρισβάς, γεωπόνος.

Χαράλαμπος Κ. Ρισβάς

Ο τρίτος γιος του παπα-Κώστα Ρισβά είναι ο Χαράλαμπος. Καλοκάγαθος όπως ήταν, έγινε κι αυτός ιερωμένος, αφού πρώτα νυμφεύθηκε τη Βασιλική Κουτσοδήμα, πρώτη ξαδέλφη του πατέρα μου, και απόκτησε δύο θυγατέρες. Δυστυχώς, όμως, ο αγαθός παπα-Χαράλαμπος, παπάζ στο χωριό Αφράτο Παραβόλας, αρρώστησε από πνευμονία βαριάς μορφής και απεβίωσε, αφήνοντας έγκυο τη σύζυγό του. Έτσι, μετά το θάνατό του η παπαδιά γέννησε ένα γιο, τον σύγχρονο παπα-Χαράλαμπο, ο οποίος –καθώς πληροφορούμαι– έγινε σχεδόν πανομοιότυπος με τον πατέρα του. Δεν κατόρθωσα να τον συναντήσω, μολονότι το επιδίωξα.

Λαμπρινή Κ. Ρισβά

Η Λαμπρινή, κόρη του παπα-Κύριλου ή Κωνσταντίνου Ρισβά, παντρεύτηκε στον Προυσό το Μάνθο Μακρυπούλια και απέκτησαν δύο γιους: τον Κώστα και τον Παύλο Μακρυπούλια.

Βασιλική Κ. Ρισβά

Η Βασιλική, η δεύτερη κόρη του παπα-Κώστα Ρισβά, παντρεύτηκε στο Αγρίνιο κάποιον Στάικο, τον οποίο δεν κατόρθωσα να γνωρίσω.

Εδώ κλείνει ο γύρος του αδελφού του προσπάππου μου Νικολάου Ρισβά και μπαίνω στον κύκλο του προσπάππου μου Αναστασίου Ρισβά.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΡΙΣΒΑΣ

Ο προσπάππος μου, Αναστάσιος Ρισβάς, καθώς και όλοι οι Ρισβαίοι, ήταν κάτοικοι Τόρνου και μετοίκησαν στη Λαδικού και το Νεροσύρτη. Ο προσπάππος μου έζησε από το 1760 ως το 1840, οπότε απεβίωσε, στη Λαδικού. Αποχτήσε δύο θυγατέρες και τέσσερις γιους, που είναι οι εξής: 1) ο Σταύρος Α. Ρισβάς, ο παππούς μου, 2) ο Λεωνίδας Α. Ρισβάς, 3) ο Νικόλαος Α. Ρισβάς, 4) ο Ιωάννης Α. Ρισβάς.

Έρχομαι τώρα στους γιους του προσπάππου μου Αναστάση, αρχίζοντας από τον Ιωάννη.

Ιωάννης Αναστ. Ρισβάς

Ο Ιωάννης αποχτήσε ένα γιο, το Δημήτριο Ι. Ρισβά και κατοικούσαν στο συνοικισμό Νεροσύρτη. Ο Δημήτριος

γέννησε τον Ιωάννη Δ. Ρισβά, έναν υπέροχο άνθρωπο. Πέθανε όμως πολύ νέος. Κληρονόμοι σύγχρονοι ο Δημήτριος Ι. Ρισβάς και Ηλίας Ι. Ρισβάς, κάτοικοι Μεσολογγίου και Χαλικίου.

Νικόλαος Αναστ. Ρισβάς

Έρχομαι τώρα στο Νικόλαο Αναστ. Ρισβά. Αυτός πέθανε γρήγορα, αφήνοντας τέσσερις γιους: 1) τον Αθανάσιο Ν. Ρισβά, 2) το Θεόδωρο Ν. Ρισβά, 3) τον Κωνσταντίνο Ν. Ρισβά, 4) το Γεώργιο Ν. Ρισβά. Όλοι κάτοικοι Νεροσύρτη.

Αθανάσιος Ν. Ρισβάς

Ο Αθανάσιος Ν. Ρισβάς αποχτήσε τέσσερις γιους και μια θυγατέρα.

Η θυγατέρα του και ξαδέλφη μου, Γιαννούλα Ν. Ρισβά, παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Γεωργίου Γρομητσάρη ή Κολοκοτρώνη, και αποχτήσε τέσσερις θυγατέρες και τέσσερις γιους: α) το Γεώργιο Κ. Γρομητσάρη, σημερινός πρόεδρος της Κοινότητας Χαλικίου, β) το Δημήτριο Κ. Γρομητσάρη, κάτοικος Πάτρας, γ) το Χρήστο Κ. Γρομητσάρη, κάτοικος Χαλικίου, και δ) τον Πέτρο Κ. Γρομητσάρη.

Οι γιοι του Αθανασίου Ν. Ρισβά είναι: α) ο Νικόλαος, β) ο Δημήτριος, γ) ο Βασίλειος και δ) ο Στυλιανός. Όλοι σύγχρονοι, παραμένουν στο Μεσολόγγι.

α) Ο Νικόλαος Αθαν. Ρισβάς παντρεύτηκε την Αλίκη Καρκαντζού από το Θέρμο κι αποχτήσαν τρία παιδιά: την Ελισάβετ, τη Δήμητρα, και το Θανασάκη, τελωνειακό.

β) Ο Δημήτρης Αθαν. Ρισβάς, κάτοικος Μεσολογγίου, παντρεμένος με τη Βασιλική Χαρ. Μπάρλα, από το Δαφνιά Μακρυνείας, αποχτήσε ένα γιο, το Θανασάκη.

γ) Ο Βασίλειος Αθαν. Ρισβάς, κάτοικος Μεσολογγίου, παντρεμένος με την Όλγα Πελεκάνου, αποχτήσε δύο παι-

διά, το Θανασάκη και την Ελισάβετ.

δ) Ο *Στέλιος Αθαν. Ρισβάς*, μένει στο Μώλο Λοκρίδας, είναι παντρεμένος και έχει δύο παιδιά, το Θανασάκη και τη Μαρία.

ε) Η *Λαμπρινή Αθαν. Ρισβά*, είναι παντρεμένη με τον Φωκίωνα Σύρο, μένει στο Θέρμο και έχουν τέσσερα παιδιά: το Θωμά, το Θανάση, την Παναγιώτα και την Ελισάβετ.

Θεόδωρος Ν. Ρισβάς

Ο Θεόδωρος Νικολάου Ρισβάς απόκτησε δύο κόρες και δύο γιους, το Νίκο και το Σωτήρη. Ο *Σωτήρης Θ. Ρισβάς* απόκτησε τρεις θυγατέρες κι ένα γιο, τον Παναγιώτη Σωτ. Ρισβά, ο οποίος είναι παντρεμένος και εργάζεται στην Πάτρα.

Κωνσταντίνος Ν. Ρισβάς

Ο Κωνσταντίνος Νικολάου Ρισβάς απόκτησε τρεις γιους και δυο θυγατέρες: α) το Νικόλαο Κων. Ρισβά, β) το Γεώργιο Κων. Ρισβά, γ) τον Παντελή Κων. Ρισβά, δ) τη Βούλα Κων. Ρισβά, και ε) την Ιωάννα Κων. Ρισβά.

α) Ο *Νικόλαος Κων. Ρισβάς*, σύγχρονος, κάτοικος Θέρμου, διατηρεί κατάστημα στο Θέρμο. Νυμφεύθηκε την Κωνσταντούλα Γκριτζιώτη και απόκτησε δύο γιους και δύο θυγατέρες: α) το νεώτερο Κωνσταντίνο Ρισβά, β) το Δημήτριο Ν. Ρισβά, γ) τη Φωτεινή και δ) την Κατίνα.

β) Ο *Γεώργιος Κων. Ρισβάς* είναι εγκατεστημένος στο Αγρίνιο, καλός οικογενειάρχης και παντρεμένος με μια πολύ καλή γυναίκα. Απόκτησε δύο θυγατέρες και ένα γιο. Κάθε καλοκαίρι έρχεται για παραθέριση στο Νεροσύρτη.

γ) Ο *Παντελής Κων. Ρισβάς* είναι μόνιμος κάτοικος Παναιτωλίου, κι έρχεται για παραθέριση στο Νεροσύρτη, σε ιδιόκτητο σπίτι. Παντρεύτηκε την Κωνσταντίνα Μέρ-

μηγκα, κάτοικο Παναιτωλίου. Ξενιτεύτηκαν στη Γερμανία. Απόκτησε ένα γιο και μία κόρη, τη Φωτεινή. Ο γιος, Κωνσταντίνος Παντελή Ρισβάς, σπουδάζει. Η κόρη είναι τελειόφοιτος κάποιας σχολής.

Θα θεωρούσα μεγάλη παράλειψή μου να μην αναφέρω εδώ, ότι οι οικογένειες και των τριών αδελφών, γυναίκες και παιδιά, είναι άξιοι επαίνου.

Γεώργιος Ν. Ρισβάς

Ο Γεώργιος Νικολάου Ρισβάς, κάτοικος Νεροσύρτη και Μυρτιάς, παντρεύτηκε δύο φορές. Με την πρώτη του γυναίκα απόκτησε ένα γιο και δύο θυγατέρες: α) το Χρήστο, β) τη Δημητρούλα και γ) τη Βασιλική.

Η *Βασιλική Γεωργ. Ρισβά* παντρεύτηκε τον Ιωάννη Παπαδημητρίου, κάτοικο Ταξιάρχη Θέρμου, έναν πολύ καλό άνθρωπο. Η *Δημητρούλα Γεωργ. Ρισβά* παντρεύτηκε στην Αγία Σοφία τον συμπαθή και αξέχαστο άνθρωπο, το Θεόδωρο Μετσίνη. Τόσο η Δημητρούλα όσο και η Βασιλική, απόκτησαν από τρία παιδιά πολύ αξιόλογα.

Ο *Χρήστος Γεωργ. Ρισβάς* παντρεύτηκε τη Γεωργία Μόκιστα ή Μανώλη, μια εξαίρετη κοπέλα. Μαζί της απόκτησε δύο γιους, το Γεώργιο και τον Παναγιώτη, και δύο θυγατέρες, τη Φωτεινή και την Αρσινόη. Η Φωτεινή Χρ. Ρισβά, μια ωραιότατη κοπέλα, παντρεύτηκε το Λάμπρο Σιάχο και απόκτησε δύο αγοράκια. Η Αρσινόη Χρ. Ρισβά τελείωσε το Λύκειο. Ο Παναγιώτης Χρ. Ρισβάς, ένα ζωηρό και φιλότιμο παιδί, υπηρετεί στρατιώτης. Ο Γεώργιος Χρ. Ρισβάς –τι να πρωτογράψω γι' αυτόν!– είναι ένα ευφυέστατο πνεύμα, εργατικότατο παιδί, δημιουργικό. Είναι όμως υπερβολικά φιλότιμος, όπως οι περισσότεροι από τους Ρισβαίους, και κινδυνεύουμε να μας πιάσουν κορόιδα...

Λεωνίδας Αναστασίου Ρισθάς

Ο Λεωνίδας Αναστ. Ρισθάς, ο αδελφός του παππού μου, απόκτησε τρεις γιους, 1) το Δημήτριο, 2) τον Ιωάννη και 3) το Λάμπρο, και μια θυγατέρα, τη Βασιλική.

Βασιλική Λεων. Ρισθά

Η κόρη του Λεωνίδα Ρισθά, Βασιλική, παντρεύτηκε στο Δρυμόνα τον Ιωάννη Καστανά, έναν αξιόλογο άνθρωπο, και απόκτησε ένα γιο, τον Αθανάσιο Ι. Καστανά, ο οποίος εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Πάτρα και απόκτησε έναν γιο και μια θυγατέρα.

Δημήτριος Λεων. Ρισθάς

Ο Δημήτριος Λεωνίδα Ρισθάς απόκτησε δύο γιους και τρεις θυγατέρες: τον Κωνσταντίνο, το Βασίλειο, την Παναούλα, την Αγγέλα και τη Φωτεινή:

α) Ο *Κωνσταντίνος Δημ. Ρισθάς* γεννήθηκε το 1907 και σκοτώθηκε στην Αλβανία το 1940 κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο.

β) Ο *Βασίλειος Δημ. Ρισθάς* παντρεύτηκε την Ελένη Σταύρου Ζάρα από τον Τόρνο Ευρυτανίας. Πέθανε το 1982 χωρίς ν' αφήσει κληρονόμο.

γ) Η *Παναούλα Δημ. Ρισθά* παντρεύτηκε το Γεώργιο Μουστάκα. Γέννησε τέσσερα παιδιά. Αξιόλογοι είναι ο Νικόλαος Γεωργίου Μουστάκας και ο Φώτιος, που εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα. Ο Νικόλαος απόκτησε ένα γιο, τον Παναγιώτη, ο οποίος είναι παντρεμένος, και τρεις κόρες.

δ) Η *Αγγέλα Δημ. Ρισθά* παντρεύτηκε στο ίδιο χωριό, το Χαλίκι, τον Κωνσταντίνο Γκαληνή. Γέννησε τρεις θυγατέρες κι ένα γιο, το Θεόδωρο Κων. Γκαληνή, κάτοικο Θέρμου και Χαλικίου. Ο Θεοδωράκης είναι εργατικός, προοδευτικός, γενικά προκομμένος. Παντρεύτηκε και από-

κτησε ένα γιο, τον Κωνσταντίνο Θεοδ. Γκαληνή και μία κόρη, τη Βασιλική Θεοδ. Γκαληνή, καθηγήτρια.

Ιωάννης Λεων. Ρισθάς

Τρίτο παιδί του Λεωνίδα, ο Ιωάννης Λεων. Ρισθάς, παντρεύτηκε την Αικατερίνη Μπώκου. Απόκτησε τέσσερις κόρες και δύο γιους, τον Ανδρέα και το Λάμπρο.

Ο *Λάμπρος Ι. Ρισθάς* διέπρεψε σαν παντοπώλης στο Θέρμο και δεν απόκτησε παιδιά.

Ο *Αντρέας Ι. Ρισθάς* παντρεύτηκε την Ελένη Ντζούφρα, και απόκτησε τρεις γιους και μια θυγατέρα: α) τον Ιωάννη, β) τον Κοσμά, γ) το Γεώργιο και δ) την Κατερίνα. Ο Ιωάννης Αντρ. Ρισθάς είναι παντρεμένος και έχει μία κόρη, την Έλενα. Ο Κοσμάς Αντρ. Ρισθάς είναι νιόπαντρος με την Αφροδίτη. Ο Γεώργιος είναι αρραβωνιασμένος. Η Κατερίνα είναι παντρεμένη και έχει δύο αγοράκια.

Θα ήταν παράλειψη να μην εξάρω το ήθος, την πραότητα και τον ανθρωπισμό και των τεσσάρων αυτών παιδιών.

Σταύρος Αναστ. Ρισθάς

Ο παππούς μου, Σταύρος Αναστασίου Ρισθάς, γεννήθηκε το 1826 και απεβίωσε το 1931, ύστερα από μακροχρόνια ασθένεια. Παντρεύτηκε τη Μαρία Κουτσοδήμα ή Κόνιαρη, με την οποία έζησε λίγα χρόνια. Από το γάμο του αυτό απόκτησε τέσσερις θυγατέρες και δύο γιους: 1) την Ελένη, 2) τη Βασιλική, 3) τη Γιαννούλα, 4) την Αικατερίνη, 5) τον Κωνσταντίνο Σ. Ρισθά, και 6) το Γεώργιο Σ. Ρισθά, πατέρα μου.

Ελένη Σ. Ρισθά

Η Ελένη Σταύρου Ρισθά παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Ζηνέλη, κάτοικο Καστανιάς Ευρυτανίας, και απόκτησε

Ο Κων/νος Δ. Ζηνέλης γεννήθηκε το 1858. Ο πατέρας του Δημήτριος έζησε από το 1826 - 1928.
Ο Κων/νος Δ. Ζηνέλης με την Ελένη Σταύρου Ρισθά απέκτησαν τα εξής παιδιά: Δημήτριο (1889 - 1984), το Γεώργιο, (1893), τον Ανδρέα (1896), το Θεόδωρο (1901 - 2004), τη Βασιλική που παντρεύτηκε στη Βελωτά το Γεώργιο Μπακογιάννη - πρώτο εξάδελφο του υιού Κων/νου Μπακογιάννη, την Αικατερίνη που παντρεύτηκε στην Κοντίβα το Βαγγέλη Πριτσιόλα, τη Λαμπρινή που παντρεύτηκε στο Κλαίφι το Δημήτριο Ζουρζούκη και την Πηνελόπη (τη φώναζαν Πηνιώ) που παντρεύτηκε στον Πρόδρομο το Σπύρο Ζαχαρόπουλο.
Ο Δημήτριος Κ. Ζηνέλης, παππούς μου απέκτησε τα εξής παιδιά: Το Γεώργιο (1917 - 2001, πατέρας μου - Ζαχ. Ζηνέλης), τη Νίτσα (1921-2001) που παντρεύτηκε το 1941 στον Τόρνο το Νίκο Σταύρου Τσαχρή, την Ουρανία (1924 - εν ζωή το 2022)) που παντρεύτηκε στην Αετόπετρα τον Ανδρέα Γουβαλάρη, την Ευφροσύνη και τον Κώστα (1934) που μετανάστευσε στην Αυστραλία έκανε οικογένεια και ζει εκεί.

4 ~~τρεις~~ γιους και 4 ~~δυο~~ θυγατέρες. Οι γιοι: Γεώργιος, Αντρέας και Θεόδωρος Κων. Ζηνέλης. Ζει μόνο ο Θεόδωρος. *1

Βασιλική Σ. Ρισθά

Η Βασιλική Σταύρου Ρισθά παντρεύτηκε τον Ελευθέριο Ζαχαρόπουλο, επίσης κάτοικο Καστανιάς, και απόχτησε δύο γιους, α) τον ^{Παναγιώτη 1915} ~~Αθανάσιο~~ και β) τον Κωνσταντίνο ¹⁸⁹⁸ ~~Ελευθ. Ζαχαρόπουλο~~, και τρεις θυγατέρες. Η Βαγγελή, πρώτη μου ξαδέλφη, παντρεύτηκε τον Ευθύμιο Βαλή, κάτοικο Κοσκινιάς Τριχωνίδας, και απόχτησε δύο γιους και δύο κόρες. Η πρώτη κόρη της παντρεύτηκε τον Αθανάσιο Κούκο, δασονόμο, και απόχτησε τέσσερα παιδιά. Η δεύτερη, η Γεωργία, παντρεύτηκε ένα χωροφύλακα, το Γιάννη Κεραμίδα, και βρίσκεται στην Πάτρα.

Γιαννούλα Σ. Ρισθά

Η Γιαννούλα Σταύρου Ρισθά παντρεύτηκε στο χωριό Καστανιά, το ~~Γεώργιο Τσατσαράγκο~~, κάτοικο Καστανιάς Ευρυτανίας. ^{Επωνομαζόμενος Ναούμ. Τα αγόρια παιδιά του ονομαζόνταν} ~~Ιωάννης, Σπύρος και Αθανάσιος. Ο Ιωάννης (1917 -21/2/2019)~~

Ήταν ο τελευταίος επιζών Ευρυτανίας Πολεμιστής του Αλβανικού Έπους του 1940 - 41

Η Αικατερίνη Σταύρου Ρισθά παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Ταραμπίκο, κάτοικο Καστανιάς. Γέννησε μία κόρη, τη Γεωργία Ταραμπίκου, η οποία παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Μπαλτά ^{ή Ζόρτσο} και απόχτησε έξι κόρες. Ο άντρας της ξαδέλφης μου Γεωργίας δολοφονήθηκε από κάποιον Βαστάκη και μία Τσώκου.

Ο Κώστας Ι. Μπαλτάς ήταν ένας φύλακας οικογενειάρχης, απρόκλητος, αυθιχουράς και μολυνός στις Κάτω Γούρνες, πολιτευτής, κάτοικος του χωριού Καστανιάς. Ήταν ένας άνθρωπος με πολλές ιδιότητες, για κτηματικές διαφορές, όπως ήταν η επίσημη απόψη, από τον Ευστάθιο Βαστάκη και τη Μαρία σύζυγο Δημ. Τσιώκου. Οι ανεπίσημοι συζητήσεις, οργάνωναν και καταλάβαιναν σε πολλή φιλικότητα. Όταν με την έναρξη του ελληνοαλβανικού πολέμου αποφυλάκισαν, πριν καν εντάξουν ουσιαστικά μέρος της παλιάς τους, και ούτως στο εξής ενοχλήθηκαν. Από τα αυτό παιδιά, ένα κορίτσι, η Αούλα (Ιλιάδα) πέθανε βρέφος και αργότερα, δόθηκε το ίδιο όνομα σε άλλο κορίτσι που απέκτησε η οικογένεια. Όταν δολοφονήθηκε, η σύζυγός του ήταν έγκυος. Το παιδί αυτό, αγόρι, όταν γεννήθηκε, πήρε το όνομα του αδικαζομένου πατέρα: Κώστας. Από την παύση στην Κατοχή πέθανε ~~πολλά~~ ένα παιδί της οικογένειας, ο Γεώργιος.

Κωνσταντίνος Σ. Ρισθάς ^{ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 1871 σύμφωνα με ένα παλιό δημοτολόγιο του Τόρνου}

Ο θείος μου, αδερφός του πατέρα μου, Κωνσταντίνος Σταύρου Ρισθάς, παντρεύτηκε δύο φορές. Από την πρώτη του γυναίκα απόχτησε α) το Σταύρο και β) την Αγγελική, και από τη δεύτερη γυναίκα του απόχτησε τέσσερις γιους

και δύο κόρες: α) τον Αθανάσιο, ιερέα, β) το Θεοφάνη, φαρμακοτρίφτη, γ) το Γεώργιο, δ) τον Αναστάσιο, ε) την Αικατερίνη, και στ) τη Δέσποινα.

Ο Σταύρος Κων. Ρισθάς παντρεύτηκε στη Νερομάννα και απόχτησε ένα γιο, το Σπύρο, και τρεις κόρες, όλες αξιόλογες. Η κόρη του Τασία παντρεύτηκε το Σωκράτη Ντζιάνη στη Μανδάνισα.

Ο Αθανάσιος Κων. Ρισθάς παντρεύτηκε τη Βασιλική Αλαμπασίνη από τον Τόρνο και απόχτησε τρεις γιους και τέσσερις κόρες. Αργότερα ο Αθανάσιος έγινε ιερωμένος και διατέλεσε εφημέριος Χαλικίου και Δαφνιά, όπου και εγκαταστάθηκε. Από τις κόρες, πρώτη η Νούλα, παντρεύτηκε με τον επίσης ιερωμένο Κωνσταντίνο Ραφτογιάννη και απόχτησε δύο γιους και δύο θυγατέρες. Αξιόλογος είναι ο Νικόδημος, παντρεύτηκε, έχει και παιδιά. Υπηρέτησε στο στρατό, αποστρατεύτηκε και μπήκε υποψήφιος βουλευτής. Οι γιοι: Ο Κώστας, σύγχρονος εφημέριος στο Χαλίκι, είναι παντρεμένος με την Ασπασία Καρτέρη, κόρη του ιερέα παπα-Καρτέρη από τον Άγιο Χαράλαμπο Ευρυτανίας. Απόχτησε τέσσερα αγόρια και μία κόρη. Η κόρη παντρεύτηκε επίσης ιερωμένο, το Λάμπρο Τυλιγάδα από το χωριό Προσήλια, ένα χαριτωμένο άνθρωπο και υπόδειγμα παπά. Ο Αθανάσιος, δάσκαλος, είναι παντρεμένος με δασκάλα κι έχουν έναν μικρό, τον Κώστα. Ο Γεώργιος είναι αρραβωνιασμένος. Ο Θεοφάνης, καλό παιδί, τέταρτος και τελευταίος. Ο Παναγιώτης, με τον άδικο χαμό του, μας πίκρανε όλους. Μέσα από το βιβλίο μου αυτό, εκφράζω από τα βάθη της καρδιάς μου τα συλλυπητήριά μου. Ο Γιάννης, αξιωματικός της χωροφυλακής, είναι παντρεμένος κι έχει δύο παιδιά. Ο Παύλος είναι παντρεμένος με παιδιά. Η Αικατερίνη Α. Ρισθά, παντρεύτηκε το Νικόλαο από τη Μυρτιά, και απόχτησε δύο αγόρια και τρεις κόρες. Η Φωτεινή παντρεύτηκε με έναν υπέροχο άνθρωπο και απόχτησε ένα αγόρι και

μία κόρη.

Ο *Αναστάσιος Κων. Ρισθάς* παντρεύτηκε την Κωνσταντούλα Λαμπροπούλου και απόχτησε ένα αγόρι και τρεις κόρες.

Ο *Θεοφάνης Κων. Ρισθάς* διέπρεψε ως φαρμακοτρίφτης στην Πάτρα. Είναι παντρεμένος, χωρίς παιδιά.

Ο *Γεώργιος Κων. Ρισθάς* παντρεύτηκε τη Μαρία Ι. Λαμπροπούλου και απόχτησε τρία αγόρια και δύο κόρες, όλα παντρεμένα και σε καλή κατάσταση.

Γεώργιος Σ. Ρισθάς

Και τώρα έρχομαι στον πατέρα μου, Γεώργιο Σταύρου Ρισθά. Ήταν το δεύτερο αγόρι του παππού μου. Όπως έχω προαναφέρει, γεννήθηκε το 1877 και πέθανε το 1923. Παντρεύτηκε τη μητέρα μου Αγγελική Λωρίδα, από το χωριό Καστανιά Ευρυτανίας, και απόχτησαν τρία αγόρια και έξι κόρες. Τα αγόρια: 1) εγώ, ο Κωνσταντίνος Γ. Ρισθάς, 2) ο αδελφός μου Σταύρος, 3) ο αδελφός μου Γιάννης. Οι αδελφές μου: 1) η Μαρία, 2) η Γεωργία, 3) η Ελένη, 4) η Βασιλική, 5) η Αικατερίνη, 6) η Λαμπρινή. Αρχίζω από τις αδελφές μου:

Η *Μαρία Γ. Ρισθά* παντρεύτηκε το Σπύρο Γιαννιώτη, κάτοικο Βελωτάς Ευρυτανίας και απόχτησε ένα αγόρι και μία κόρη. Είναι και οι δυο παντρεμένοι. Ο Κλήμης απόχτησε δύο παιδιά.

Η *Γεωργία Γ. Ρισθά* παντρεύτηκε το Γεώργιο Καλλιακμάνη και απόχτησε δύο αγόρια και μία κόρη, την Κωνσταντούλα. Η Κωνσταντούλα παντρεύτηκε το Γεώργιο Καρφίτσα και απόχτησε τρία αγόρια και δύο κόρες. Τα αγόρια είναι πολύ καλά παιδιά, τα δύο είναι υπάλληλοι των ΕΛΤΑ. Οι γιοι της αδελφής μου είναι: α) Ο Χρήστος Γ. Καλλιακμάνης, είναι παντρεμένος και έχει ένα γιο και μία κόρη. β) Ο Διονύσης, είναι παντρεμένος και έχει δύο αγό-

ρια και ένα κορίτσι: το Γεώργιο Δ. Καλλιακμάνη, αστυνομικό, και το Νικόλαο Δ. Καλλιακμάνη. Η κόρη του Μαρία είναι παντρεμένη. Τόσο στον πατέρα, όσο και στα παιδιά, αξίζει ένα εύγε.

Η *Ελένη Γ. Ρισθά* παντρεύτηκε στο χωριό Αργυρό Πηγάδι, τον Κωνσταντίνο Παναγιωτόπουλο. Πέθανε χωρίς ν' αφήσει κληρονόμο.

Η *Βασιλική Γ. Ρισθά* παντρεύτηκε τον Ηλία Χρυσικό και απόχτησε ένα αγόρι και δύο κόρες, τη Γεωργία και τη Βάσω. Ο γιος της, Θεόδωρος Χρυσικός, είναι παντρεμένος με παιδιά και ζει στην Αθήνα.

Η *Αικατερίνη Γ. Ρισθά* παντρεύτηκε το Γεώργιο Λύρο, κάτοικο Αγίας Σοφίας, και απόχτησε έξι κόρες. Μεγαλύτερη είναι η Μαρία. Όλες ανεξαιρέτα καλοπαντρεμένες.

Η *Λαμπρινή Γ. Ρισθά* παντρεύτηκε τον Ιωάννη Ντουντούμη, κάτοικο Σαρκίνης Ευρυτανίας και τώρα Αθηνών. Απόχτησε τρία αγόρια και δύο κορίτσια. Οι κόρες: α) η Βάσω, και β) η Ευαγγελία. Οι γιοι: α) ο Γεώργιος, β) ο Κωνσταντίνος, και γ) ο Δημήτριος.

Ο *Γεώργιος Ι. Ντουντούμης* είναι παντρεμένος, με δύο παιδιά, ευκατάστατος και με ήθος.

Ο *Κωνσταντίνος Ι. Ντουντούμης* είναι παντρεμένος, ευκατάστατος, και έχει επίσης δύο παιδιά.

Ο *Δημήτρης Ι. Ντουντούμης* είναι παντρεμένος, χωρίς παιδιά.

Επισκέφτηκα τ' ανίψια μου τελευταία και έμεινα πολύ ευχαριστημένος –όχι βέβαια για την άψογη περιποίησή τους, αλλά για τη νοικοκυροσύνη που τους διακρίνει.

Και τώρα έρχομαι στ' αδέρφια μου:

1) Ο *Γιάννης Σ. Ρισθάς* παντρεύτηκε την Κωνσταντούλα Κουκιά από την Αγία Σοφία και απόχτησαν δύο αγόρια

★ ²⁰ Η Αγγελική Λωρίδα ήταν αδελφή του καστανιώτη Ιωάννη Κ. Λωρίδα ή Κουτσογιαννογιάννη, υπτέρα του "ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ". Πληροφορία από την εν ζωή ανιψιά της Γεωργία Ι. Λωρίδα - Γεωργοπούλου.

και τρία κορίτσια. Οι γιοι: α) ο Αλκιβιάδης, και β) ο Γεώργιος. Οι κόρες: α) η Κική, β) η Αγαθή, και γ) η Καλλιρρόη.

Ο Αλκιβιάδης Ι. Ρισβάς είναι παντρεμένος με την Τασούλα και έχει δύο κόρες, την Κωνσταντίνα και τη Θεοδώρα. Διατηρεί κατάστημα ετοιμών ενδυμάτων στη Βόνιτσα.

Ο Γεώργιος Ι. Ρισβάς είναι αστυνομικός, παντρεμένος και έχει δύο παιδιά. Τόσο η γυναίκα του όσο κι αυτός είναι εξαιρετικοί άνθρωποι.

Η Κική Ι. Ρισβά παντρεύτηκε το Βασίλειο Ντουντούμη, έναν αξιόλογο άνθρωπο, εργατικό και καλό οικογενειάρχη. Απόκτησε δύο παιδιά, που χαίρεσαι να τα βλέπεις: το Γεώργιο και το Γιάννη Β. Ντουντούμη, στο Μαρούσι Αττικής.

Η Αγαθή Ι. Ρισβά παντρεύτηκε το Δημήτριο Φερεντίνο και απόκτησε δύο παιδιά: τον Παντελή και τη Βαλιάνα.

Η Καλλιρρόη Ι. Ρισβά παντρεύτηκε το Γεώργιο Μουτζάκα, που δυστυχώς απεβίωσε. Απόκτησε τρεις κόρες: Τη Βαλιάνα, την Κωνσταντίνα και τη Γεωργία.

2) Ο αδερφός μου Σταύρος Γ. Ρισβάς παντρεύτηκε δύο φορές. Από τον πρώτο του γάμο με την Αικατερίνη Αλαμπασίνη (η οποία πέθανε στη διάρκεια του τοκετού) απόκτησε μία κόρη, τη Γεωργία. Η Γεωργία Σ. Ρισβά είναι παντρεμένη με το Χρήστο Μπουρδούνη, κάτοικο Πάτρας, κι έχει τρία παιδιά: την Αικατερίνη, το Νίκο και το Θανάση.

Από το δεύτερο γάμο του ο Σταύρος Γ. Ρισβάς με την Τασούλα Ι. Λαμπροπούλου από τον Τόρνο Ευρυτανίας, απόκτησε τρία αγόρια και δύο κόρες. Οι γιοι: α) ο Γεώργιος, β) ο Ιωάννης και γ) ο Χρήστος. Οι κόρες: α) η Αγγελική και β) η Φωτεινή.

Ο Γεώργιος Στ. Ρισβάς είναι δάσκαλος στο Μεσολόγγι, παντρεμένος με την Ελευθερία Σωτηρίου Λιανού από την Αγία Σοφία, επίσης δασκάλα, και έχουν δύο κόρες: την Τασία και τη Γιάννα.

Ο Γιάννης Στ. Ρισβάς είναι σερβιτόρος και μένει στην Αθήνα. Είναι παντρεμένος με την Ελένη Ν. Κουτσοδήμα από τον Τόρνο, η οποία εργάζεται σε βιοτεχνία ετοιμών ενδυμάτων και έχουν δύο παιδιά: την Τασία και το Σταυράκη.

Ο Χρήστος Στ. Ρισβάς είναι αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού και μένει στην Αθήνα. Είναι παντρεμένος με την Κωνσταντούλα Μ. Ταλαμάγκα από τη Ματαράγκα Μακρυνείας Μεσολογγίου, υπάλληλος του ΤΣΑ, και έχουν δύο παιδιά: τη Βίκυ και το Σταυράκη.

Η Αγγελική Στ. Ρισβά είναι υπάλληλος ζαχαροπλαστείου, μένει στην Αθήνα κι είναι παντρεμένη με τον Αριστοτέλη Ι. Αντωνόπουλο, υπάλληλο μεγάλης επιχείρησης γραφικών τεχνών. Έχουν τρία παιδιά: το Γιάννη, την Ελένη και την Τασία.

Η Φωτεινή Στ. Ρισβά μένει στο Μεσολόγγι και έχει ωραίο κατάστημα με υφάσματα (ρετάλια). Είναι παντρεμένη με το Χρήστο Δ. Λιάλιο, υπάλληλο Νομαρχίας, και έχουν δύο κόρες: τη Μαίρη και τη Νατάσα.

3) Και τώρα έρχομαι σε μένα, τον Κωνσταντίνο Γ. Ρισβά. Γεννήθηκα όπως προανέφερα στον Τόρνο Ευρυτανίας, από γονείς αγρότες το 1907. Παντρεύτηκα την κόρη του απόστρατου ενωμοτάρχη της χωροφυλακής Χρήστου Κουτσοδήμα, Γιαννούλα, το 1931. Αποχτήσαμε τρία αγόρια και τέσσερα κορίτσια. Οι γιοι: α) ο Γεώργιος, β) ο Ευάγγελος και γ) ο Νικόλαος. Οι κόρες: α) η Χρυσούλα, β) η Τασία, γ) η Σοφία και δ) η Φωτεινή.

α) Ο Γεώργιος Κ. Ρισβάς, υπάλληλος, συνταξιούχος τώρα, των ΕΛΤΑ, παντρεύτηκε την Κωνσταντούλα Λαγιοπούλου από το χωριό Μέγα Δένδρο, και απόκτησαν μία κόρη κι ένα γιο: ο Κωνσταντίνος Γ. Ρισβάς ο νεότερος, ο εγγονός μου, είναι παντρεμένος με μια χαριτωμένη κοπέλα και τους εύχομαι σύντομα ν' αποκτήσουν απογόνους. Η εγγονή μου Ελένη Γ. Ρισβά είναι παντρεμένη με τον Φώτη

Μπαλαμάτση, είναι ευκατάστατοι κι έχουν δύο αγοράκια.

β) Ο γιος μου *Ευάγγελος Κ. Ρισβάς* παντρεύτηκε τη Μαρία Βλαχοπούλου από το χωριό Μανδάνισα Τριχωνίδας και απόχτησαν δύο γιους και μια κόρη. Τα αγόρια, Κωνσταντίνος Ευ. Ρισβάς και Γεώργιος, ανύπαντρα, διατηρούν κατάστημα ειδών εξοπλισμού ξενοδοχείων στη Ρόδο. Η εγγονή μου Ιωάννα, όπως και τ' αγόρια, τελείωσε το Λύκειο.

γ) Ο τρίτος γιος μου *Νικόλαος Κ. Ρισβάς* παντρεύτηκε την Κωνσταντίνα Νίκα, Πελοποννήσια, και απόχτησαν δύο αγόρια, τον Κώστα και τον Παναγιώτη, και ένα κορίτσι, την Ιωάννα, μαθήτρια Λυκείου. Ο Παναγιώτης Ν. Ρισβάς είναι αρραβωνιασμένος. Ο γιος μου Νικόλαος διατηρεί ταβέρνα με το όνομα «Θράκα» στη Χαλκηδόνα Αττικής.

δ) Η κόρη μου *Χρυσούλα Κ. Ρισβά* είναι παντρεμένη με το Χρήστο Γρομητσάρη και έχουν ένα γιο, το Λάζαρο, και δύο κορίτσια, την Κωνσταντούλα και τη Μαρία. Ο εγγονός μου Λάζαρος Χ. Γρομητσάρης, δικηγόρος, είναι παντρεμένος με την Κική Μαραγιάννη, επίσης δικηγόρο, και έχουν μία κορούλα. Διατηρούν δικηγορικό γραφείο και συμβολαιογραφείο στο Αγρίνιο. Η εγγονή μου Κωνσταντούλα Χ. Γρομητσάρη είναι παντρεμένη με το Σπύρο Τσαποδήμο. Ζουν και εργάζονται στην Πάτρα, κι έχουν δύο αγόρια, το Θύμιο και τον Πέτρο, και μια κόρη. Η εγγονή μου Μαρία Χ. Γρομητσάρη παντρεύτηκε το Δημήτριο Κοτσιαύτη, εισπράκτορα λεωφορείου και έχουν ένα γιο, τον Παναγιώτη, και μία κορούλα, την Ειρήνη.

ε) Η κόρη μου *Τασία Κ. Ρισβά* είναι παντρεμένη με το Σταύρο Ραυτόπουλο και έζησαν στην Αυστραλία επί δεκαπέντε χρόνια. Είναι εγκατεστημένοι στο Ρίο της Πάτρας κι έχουν δύο αγόρια, τον Κωνσταντίνο και το Γιάννη, και μία κόρη, την Ολυμπία. Ο Κώστας Σ. Ραυτόπουλος είναι παντρεμένος κι έχει ένα παιδάκι, το Σταύρο Ραυτόπουλο τον νεότερο.

στ) Η κόρη μου *Σοφία Κ. Ρισβά* είναι παντρεμένη με τον Αλέκο Κακούρη κι έχουν ένα γιο, τον Κωνσταντίνο, και μία κόρη, τη Μαρία.

ζ) Η κόρη μου *Φωτεινή Κ. Ρισβά* βρίσκεται στην Αυστραλία κι είναι παντρεμένη με το Νικόλαο Μαρίνο. Απόχτησαν δύο γιους, το Γεώργιο και το Γιάννη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τελειώνοντας το πρώτο μέρος του βιβλίου μου, θεώρησα σκόπιμο να προσθέσω έναν επίλογο, ώστε να δώσω περισσότερο φως στους συγγενείς μου ως προς την καταγωγή μας, τις μετακινήσεις μας και τα βάσανα.

Όπως είδατε παραπάνω, το βιβλίο καταπιάνεται από τον προσπάππο μου Αναστάσιο Ρισβά και τον μικρότερο αδελφό του Νικόλαο Ρισβά, ιεροδιάκονο. Ψάχνοντας όμως τα στοιχεία, επισκέφτηκα τον ξάδελφό μου ιερέα Χαράλαμπο, στο χωριό Καλύβια Αγρινίου, μήπως με βοηθήσει για να προχωρήσω ακόμα πιο πίσω στο γενεαλογικό μας δένδρο. Από αυτόν πληροφορήθηκα το εξής:

Το έτος 1600 περίπου, στον κάμπο Στράτου Αγρινίου έζησε ένας Ρισβάς (Μπέης), κτηματίας. Για τη μη πληρωμή των φόρων στο Σουλτάνο και επειδή εγκλημάτησε κατά των συλλεκτών του χαρατσιού, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει το σπίτι και την περιουσία του και κατευθύνθηκε στην Ευρυτανία.

Με δεδομένα τα παραπάνω, συγγενείς Ρισβαίοι, καταγόμαστε από αυτόν. Υπολείπονται όμως δύο ενδιαμέσες γενιές, για τις οποίες δεν έχουμε στοιχεία. Κατά ομολογία του επίσης ιερωμένου θείου μου και διδασκάλου μου Νικολάου

Κ. Ρισβά, στην Αθήνα συνάντησε δύο αδελφια να διατηρούν κατάστημα (Αδελφών Ρισβά). Σε συζήτηση που είχε μαζί τους, του είπαν ότι ήταν Κρητικοί, αλλά έλκουν την καταγωγή τους από την Ευρυτανία.

Και τώρα μπαίνω στα γνωστά μου, από τον προσπάππο μου Αναστάσιο και τον αδελφό του Νικόλαο, ιεροδιάκονο. Ο προσπάππος μου πήρε τα τέσσερα παιδιά του, τον παππού μου Σταύρο, το Λεωνίδα, το Νικόλαο και το Γιάννη και ήρθαν στη Λαδικού, όπου αγόρασαν ένα κτήμα από κάποιον Λαγογιάννη, κάτοικο Χαλικιού. Κατόπιν αγόρασαν κι άλλο απέναντι, κι έχτισαν τα σπίτια τους οι τέσσερις προαναφερόμενοι αδελφοί.

Ο Αναστάσιος Ρισβάς, φεύγοντας από τον Τόρνο, δεν πούλησε την περιουσία του, ούτε το σπίτι του, που αργότερα είχε ο παππούς μου Σταύρος και μέχρι σήμερα οι σύγχρονοι Ρισβαίοι.

Από τη Λαδικού τώρα, οι δύο μικρότεροι αδελφοί, ο Νίκος και ο Γιάννης, έφυγαν για το Νεροσύρτη. Αφού έκαναν κάποια μικρή αγορά, έφτιαξαν μια καλύβα ξύλινη, κι εγκαταστάθηκαν εκεί.

Αλλά, τόσο τους δύο αδελφούς, Σταύρο, και Λεωνίδα, που έμειναν στη Λαδικού, όσο και τους δύο που έφυγαν, το Νίκο και το Γιάννη, τους περίμεναν μεγάλες διώξεις από τους ντόπιους Γρομητσάρηδες. Οι Λαδικιώτες είχαν δικαστικούς αγώνες, που κράτησαν πολλά χρόνια. Για το Νίκο και το Γιάννη οι αγώνες ήταν διαφορετικοί. Λέγεται ότι στην καλύβα που εγκαταστάθηκαν πήγαιναν οι ντόπιοι τη νύχτα και έβαζαν βάτα έξω από την πόρτα, ώστε όταν τη νύχτα έβγαιναν προς νερού τους να τυλίγονται μέσα. Ακόμη λέγεται και κάτι που αδυνατώ να το πιστέψω. Την εποχή εκείνη υπήρχαν σιδερένιες τσιάκες που χρησιμοποιούσαν για τα θηράματα. Μ'αυτά έπιασαν κι ένα γεράκι ερπετό. Το

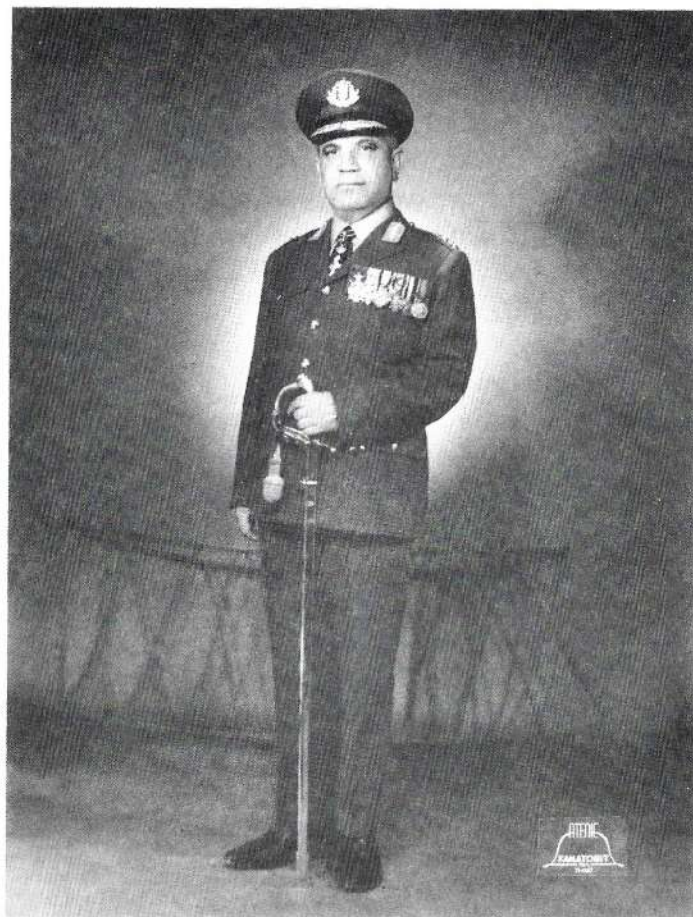
έδεσαν σ' έναν πάσαλο στη ρίζα έξω από την καλύβα, ώστε προσπαθώντας αυτό τη νύχτα να ξεφύγει, να χτυπάει πάνω στην καλύβα και να προξενεί θόρυβο και πανικό. Αυτά κι άλλα πολλά συνέβαιναν. Τη γυναίκα μάλιστα του Νικολάου Αναστ. Ρισβά τη θυμήθηκα κι εγώ. Τη σκότωσαν κάποιοι άγνωστοι μέσα στο σπίτι της, μια νύχτα που έλειπαν τα παιδιά της.

Και τώρα λίγα λόγια για τον αδελφό του προσπάππου μου, Νικόλαο Ρισβά, ιεροδιάκονο. Όπως προανάφερα, απόχτησε τρία παιδιά: ένα αγόρι, τον Κωνσταντίνο Ν. Ρισβά, ιερωμένο και κατόπιν σε χηρεία ιερομόναχο Κύριλο, και δύο κόρες. Το σπίτι τους στον Τόρνο ήταν το τελευταίο προς τα πάνω, στον Πάνω Τόρνο. Ο Κ. Ρισβάς και μετέπειτα ιερωμένος, παντρεύτηκε σώγαμπρος με την κόρη του Χαράλαμπου Ζάρα, και το πατρικό του σπίτι το έδωσε στην αδερφή του Αικατερίνη. Η Αικατερίνη παντρεύτηκε τον Ανδρέα Παναγιωτόπουλο από την Κορύκιστα ή Καταβόθρα.

Πιο πάνω ανάφερα ότι τα στοιχεία για τον Ρισβά (Μπέη) τα πήρα από τον παπα-Χαράλαμπο Ρισβά, και μάλιστα είπα πως «χείλη ιερέα ου ψεύδονται». Πράγματι, διασταυρώθηκε πλήρως το αληθές της πληροφορίας από το βιβλίο «Ο Προυσός και το μοναστήρι του», του εκλιπόντος Θεοδ. Παπαθέου, δημοδιδασκάλου. Στο βιβλίο αυτό, και συγκεκριμένα στη σελίδα 311, που αναφέρεται στον Κύριλο Ρισβά, ιερομόναχο, αναφέρει ρητά ότι η καταγωγή των Ρισβαίων, δηλαδή της γενιάς μας, είναι από το Ρισβά (Μπέη), ο οποίος εκδιώχθηκε από τους Τούρκους το έτος 1600.

Εγώ στο βιβλίο μου αυτό καταγράφω τα σχετικά με το γενεαλογικό μας δένδρο από το 1760 μέχρι και σήμερα. Υπολείπονται δηλαδή 160 χρόνια, για τα οποία δεν κατόρ-

θωσα να συλλέξω στοιχεία. Ας μείνει ως υποθήκη προς τους νεώτερους να καλύψουν το κενό. Αλλά κι αν δεν καταφέρουν να το συμπληρώσουν, ας διαφυλάξουν το υλικό που τους παραδίνω, και που προσπάθησα να είναι αντικειμενικό.

Ο Αχιλλέας Νικ. Ρισβάς. Ταξίαρχος ε.α. Γεννήθηκε το 1914 στον Προυσό Ευρυτανίας. Ζει στην Αθήνα.

Μέρος Δεύτερο

Η ΖΩΗ ΜΟΥ

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου μου θα ήθελα να περιγράψω, με αδρές γραμμές, τη ζωή μου, τις λύπες και τις χαρές που πέρασα. Όπως αναφέρω και στην αρχή, γεννήθηκα το 1907 από γονείς αγρότες, κι ήμουν το τρίτο παιδί των γονιών μου μετά από δύο κόρες.

Οι σπουδές μου

Μόλις πήγα έξι χρονών, γράφτηκα στην πρώτη τάξη του Δημοτικού σχολείου Τόρνου Ευρυτανίας. Είμασταν περίπου δώδεκα παιδιά στην τάξη αυτή, κι είχαμε δάσκαλό μας έναν μεσήλικα φουστανελοφόρο, τον Κωνσταντίνο Τσιτσιμελή από τον Προυσό. Όταν τελείωνε το μάθημα των άλλων τάξεων, ερχόταν η σειρά μας. «Παιδιά», μας έλεγε ο δάσκαλος, κι εμείς όλοι μαζί εκφωνούσαμε: «Που το

μέγα το καρβέλι που το τρών' οι καλόγεροι». Τρεις φορές το επαναλαμβάναμε επί δεκαπενθήμερο και το μάθαμε. Τέλος, αφού άλλαξα σχολείο, Καστανιάς και Τόρνου, πήρα απολυτήριο από τον Τόρνο με δάσκαλο τον ξάδελφό μου Νικόλαο Κ. Ρισθά, που ήταν ιερωμένος.

Μετά φοίτησα στο Ελληνικό ή Σχολαρχείο, με καθηγητές το σχολάρχη, που ήταν και ιερομόναχος, Δημήτριο Σταύρου Μπάζου, σπουδαίο για την εποχή εκείνη καθηγητή, και δεύτερο το Δημήτριο Γουβέλη. Αποφοίτησα τον Ιούνιο του 1922. Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου φοίτησα σε μία σχολή στο Καρπενήσι, σαν ένα είδος σεμιναρίου.

Ως εργαζόμενος

Το Φεβρουάριο του 1923 διορίστηκα γραμματοδιδάσκαλος στο χωριό Ζαβολάκου, ^{/Σοβλάκου} τώως Δήμου Παρακαμπυλίων. Σήμερα το χωριό αυτό ονομάζεται Ψιλόθραχος. ^{Ψηλόθραχος} Ύστερα από τλαιπωρία ημερών να βρούμε τα κλειδιά του σχολείου που ήταν χρόνια κλειστό, λόγω των συνεχών πολέμων, παρέλαβα το σχολείο με πολλά και μεγάλα παιδιά. Δίδαξα μέχρι το Πάσχα, κι έφυγα για να περάσω τις γιορτές στο σπίτι μου, στον Τόρνο Ευρυτανίας. Την Κυριακή του Θωμά έπρεπε να επιστρέψω στο σχολείο μου. Ήθελε όμως να έρθει κι ο μακαρίτης ο πατέρας μου, κι εδώ αρχίζει ένα δράμα.

Ξεκινήσαμε λοιπόν Κυριακή του Θωμά να πάμε μαζί. Φτάσαμε στο χωριό Βελωτά της Ευρυτανίας. Προχωρήσαμε προς το χωριό Σαρκίνη, όπου έπρεπε να περάσουμε έναν ορμητικό χείμαρρο, τον ονομαζόμενο Κορικιστιάνο. Στην προσπάθειά μας να τον διαβούμε, μας παρέσυρε και τους δύο το νερό, με αποτέλεσμα να πνιγεί ο πατέρας μου κι εγώ να παραμείνω σε κάποιο νησάκι του Καρπενησιώτη, όπου μας είχε ρίξει ο χείμαρρος. Εγώ με τη βοήθεια κάποιου Βα-

σιλείου Τσεπά, σώθηκα. Έχασα όμως τον πατέρα μου και τραυματίστηκα βαριά, σε ηλικία μόλις 16 χρόνων. Κι όχι μόνον αυτό. Ορφάνεψε μια πολυμελής οικογένεια, από έξι αδερφές και τρία αδέρφια.

Γεμάτος πίκρα, επέστρεψα μετά από δεκαπέντε μέρες στο σχολείο μου κι εξακολούθησα να διδάσκω. Ακολούθησαν διάφορες μεταθέσεις μου σε διάφορα χωριά. Επισκοπή Ευρυτανίας, Σιδηρά (νεοσύστατο σχολείο), Ρωσκά Ευρυτανίας και Σιτόμενα Αγρινίου, από όπου απολύθηκα. Το 1926, επί κυβερνήσεως Παγκάλου, κατέργησαν το θεσμό των εκτάκτων και μας απέλυσαν όλους.

Έτσι τελείωσε η υπαλληλική μου ιδιότητα και με άφησε έκθετο να προσδιορίσω ποιο επάγγελμα να διαλέξω για τη μετέπειτα σταδιοδρομία μου. Μέσα μου όμως η συνείδησή μου με έτρωγε, λέγοντάς μου ότι έπρεπε να παραμείνω κοντά στην ορφανή οικογένεια.

Επιλογές – Πορεία ζωής

Έτσι και έκανα. Έμεινα κοντά στη μητέρα μου και στις αδελφές μου. Στρατεύτηκα τον Οκτώβρη του 1927, στο 39ο Σύνταγμα Πεζικού που έδρευε στο Μεσολόγγι. Ως προστάτης οικογένειας που ήμουν, υπηρέτησα μόνο τέσσερις μήνες και το Φεβρουάριο του 1928 απολύθηκα και αφοσιώθηκα πλέον στην αγροτική ζωή.

Το 1931, αφού πάντρεψα τη μεγαλύτερη αδερφή μου, τη Γεωργία, παντρεύτηκα κι εγώ την εκλεκτή της καρδιάς μου: τη γειτόνισσά μου Γιαννούλα, κόρη του συνταξιούχου ενωμοτάρχη Χρήστου Κουτσοδήμα.

Η γυναίκα μου στάθηκε άξια σύζυγος. Όπως προανέφερα, αποχτήσαμε επτά παιδιά, αλλά η εποχή εκείνη ήταν πολύ δύσκολη, αν και εγώ ήμουν –όπως μπορεί να πει κα-

νείς- ένας τραμποδόρος. Δεν άφηνα δουλειά να πάει χαμένη, κυρίως με την κτηνοτροφία.

Μέσω του πεθερού μου, γνωρίστηκα με τον ηγούμενο της Ιεράς Μονής Προυσού, Βασίλειο Σταθογιάννη, και με τη βοήθειά του νοίκιασα ένα λιθάδι της Μονής στην Αβόρανη Αγρινίου για δύο χρόνια. Ένα χτήμα μεγάλο, πολλών χιλιάδων στρεμμάτων. Αργότερα, με τη βοήθεια πάντα του ίδιου ηγούμενου, φρόντισα να το αγοράσω. Αυτά τα διαχειριζόταν ο ΟΔΕΠ, ένας οργανισμός διαχείρισης μοναστηριακής περιουσίας, και τα πουλούσε.

Έτσι περνούσαν τα χρόνια μέχρι το 1940 που άρχισε ο Ελληνο-ιταλικός πόλεμος. Μέσα στα χρόνια αυτά, από το 1937 ως το 1940, υπηρέτησα σαν αγροφύλακας στην κοινότητα Χαλικίου του Αγρονομείου Θέρμου. Ο μισθός μου ήταν 900 δραχμές το μήνα.

Κατοχή – Αντίσταση

Έτσι λοιπόν, η έναρξη του πολέμου με βρήκε αγροφύλακα. Δεν επιστρατεύθηκα, επειδή ήμουν πατέρας τεσσάρων παιδιών, κι έτσι δεν πήγα στα Αλβανικά βουνά, αλλά με περίμενε κάτι πολύ χειρότερο. Ο στρατός μας ηττήθηκε από τον άξονα Γερμανία-Ιταλία και ήρθε η Κατοχή, η οποία έφερε μεγάλες καταστροφές στο λαό μας. Στην Αθήνα πέθαιναν από την πείνα κατά χιλιάδες, στην ύπαιθρο έγινε κάτι πολύ χειρότερο. Οι πεινασμένοι ρίχτηκαν για να ζήσουν στην αρπαγή άλλων, όσων ήταν έξω από τα σπίτια (αιγοπρόβατα μελίσσια κλπ.), και από την άλλη άρχισαν οι διαρρήξεις. Ένας κοινωνικός αναθρασμός τέτοιος, που εί-
ναν αδύνατο να περιγραφεί με λόγια.

Μέσα στην κοινωνική αυτή αναταραχή, ξεπήδησε ο οργάνωση του ΕΑΜ το 1942. Πρώτος καπετάνιος με εκατό

Γερμανός Σταθογιάννης,
κατά κόσμον Γεώργιος,
από Σταυροχώρι, 1898 - 1963

περίπου αντάρτες πρωτοεμφανίστηκε στο χωριό μας ο γιατρός Τσέλιος από τον Αστακό Ξηρομέρου, με το ψευδώνυμο Γεροδήμος. Φυσικό κι επόμενο, μπροστά στα όσα προανέφερα, που δημιούργησε η ξένη κατοχή, ήμουν από τους πρώτους που πήρα την απόφαση να προσχωρήσω στην οργάνωση αυτή εναντίον των κατακτητών. Δηλαδή δημιουργήθηκε ένας στρατός παρόμοιος με τους επί Τουρκοκρατίας αρματολούς και κλέφτες.

Η ανάμιξή μου στην απελευθερωτική αυτή οργάνωση υπήρξε μοιραία για τη μετέπειτα ζωή μου. Ο στρατός αυτός, με αρχηγό τον αείμνηστο Άρη Βελουχιώτη ή Αθανάσιο Κλάρα, έγινε χιλιάδες και σχεδόν κυριάρχησε σε όλη την Ελλάδα. Τρεφόταν βέβαια από το λαό, μέσω κάποιας οργάνωσης που λεγόταν ΕΤΑ. Ο λαός, μέσα στη φτώχεια του, δυσανασχετούσε και άρχισε να βαρύνεται, ενώ στην αρχή αισθάνθηκε ανακούφιση. Βέβαια, μπήκαν και άτομα που δεν είχαν, ατυχώς, τους ίδιους στόχους με την οργάνωση. Ευτυχώς όμως που αυτοί ήταν λίγοι και σιγά σιγά απομονώθηκαν.

Ένας από αυτούς ήταν και κάποιος Παναγιωτόπουλος, το επώνυμο από την Καταβόθρα Ευρυτανίας, ή Λύγκος. Ο Λύγκος αυτός κατατάχτηκε στις τάξεις της στρατιωτικής πτέρυγας του ΕΑΜ, στον ΕΛΑΣ, αλλά τον προορισμό του αντάρτικου αυτού τον ερμήνευσε διαφορετικά. Όπως είπαμε, τα σώματα αυτά τρέφονταν από το λαό, και ιδιαίτερα από την ύπαιθρο. Περνώντας ένα τμήμα ανταρτών στην Τραγιάνα Ζακονιάνων ή Παλιοκαρνάς, όπου ήταν το ελαιοτριβείο των αδελφών Κολοβού, ανέπτυξε ο επικεφαλής της ομάδας εκείνης τους σκοπούς του κινήματος και οι ιδιοκτήτες έδωσαν οικειοθελώς δύο δοχεία λάδι. Ύστερα από λίγες μέρες, ο προαναφερόμενος Λύγκος παρουσιάστηκε πάλι και με το πρόσχημα ότι εκτελούσε εντολή ανωτέρων του, πήρε άλλα δύο δοχεία λάδι. Τούτο έγινε γνωστό στον Καπε-

↑ **Πρόκειται για τον καπετάνιο Αγησίλαο - Αντώνιο Τσιαπούρη από το Κλαψί. Πρώτο του κατόρθωμα ήταν στη μάχη του Κρικέλλου, 28/10/1942 που αντλήθηκε τον Ιταλό έφιππο, τον συνέλαβε με το άλογό του και στη συνέχεια υπό τον Άρη αιφνιδίασαν τους Ιταλούς.**

τάνιο του τμήματος αυτού, και αφού τον έφεραν σε αντιπαράσταση με τον ελαιοτριβέα και με την υπηρεσία διατροφής, αποδείχτηκε ότι το λάδι πήγε στο σπίτι του. Για να σωθεί το κύρος της Οργάνωσης και να ησυχάσει η ύπαιθρος, εκτέλεσαν τον Παναγιωτόπουλο ή Λύγκο. Η εκτέλεση αυτή ήταν η πρώτη και η τελευταία στην περιοχή, γιατί κανένας στο εξής δεν τόλμησε να κάνει κάτι παρόμοιο.

Έτσι λοιπόν κυλούσαν τα χρόνια της Κατοχής, που πολλές φορές διακινδύνευσα τη ζωή μου. Ιδιαίτερα, όταν ήμουν αναγκασμένος να πάω κάπου προς τα κάτω, όταν ο Ερυθρός Σταυρός καμιά φορά μας θυμόταν και μας έστελνε τρόφιμα κι έπρεπε να τα παραλάβουμε. Έλαβα μέρος ως υπεύθυνος του ΕΛΑΣ που ήμουν στη μάχη του βουνού Ξεροβούνι κατά των Γερμανών, τον Αύγουστο του 1944.

Πολλά θα μπορούσα να γράψω από τη ζωή των ημερών εκείνων της Γερμανικής κατοχής και σαν να μην έφταναν τα βάσανα από την ξένη κατάκτηση, παρουσιάστηκαν και οι Έλληνες, οι οποίοι συγκρότησαν τα λεγόμενα Τάγματα Ασφαλείας, συνεργαζόμενα με τους κατακτητές.

Περιμέναμε πότε να λευτερωθούμε, για να δούμε άσπρη μέρα. Δυστυχώς όμως, για μένα, όπως και για πολλούς, αντί να έρθει η άσπρη μέρα, συνέβη το αντίθετο.

Απελευθέρωση – Εμφύλιος

Μετά την υποχώρηση των Γερμανών, η οργάνωση του ΕΑΜ τέθηκε υπό διωγμό. Ακόμα κι οι πέτρες μας κυνηγούσαν. Ιδιαίτερα εγώ, που κατοικούσα σ' αυτή την περιοχή όπου οι οργανωμένοι στο ΕΑΜ ήταν τόσο λίγοι, που μετριούνταν στα δάχτυλα του ενός χεριού.

Αναγκάστηκα να εγκαταλείψω ακόμα και το σπίτι μου για να γλιτώσω από τη μανία ορισμένων ανεύθυνων ανθρω-

πων. Δεν άργησε βέβαια να έρθει κι εκείνο που οι διάφοροι καιροσκόποι προσπαθούσαν να πετύχουν κάθε λίγο και λιγάκι με κάποιο απόσπασμα.

Το 1946, έπειτα από τους μεγάλους διωγμούς των ανευθύνων, οι κυνηγημένοι, οι χτυπημένοι, άρχισαν να πιάνουν τα βουνά. Εκεί σιγά σιγά συγκροτούσαν έναν ολόκληρο στρατό, υπό την αρχηγία του Άρη Βελουχιώτη. Με την πρώτη εμφάνιση των ανταρτών του εμφυλίου, χωρίς να έχω ουδεμία ανάμιξη, με σπάσανε στο ξύλο τα διάφορα άναρχα τμήματα.

Έτσι, μετά μετά από κινδύνους, προσπαθούσα να υποστηρίξω τη νηπιακή οικογένειά μου, αλλά και πάλι δεν άργησε να έρθει το μαύρο 1948. Οι διώκτες μου κατόρθωσαν να ετοιμάσουν μια σκευωρία σε βάρος μου, ότι δήθεν αναμίχθηκα σε μια νέα οργάνωση του Εμφυλίου και το Φεβρουάριο του 1949 με συνέλαβαν στο Θέρμο, μέσα στην πλατεία. Με οδήγησαν στα κρατητήρια, κι εκεί ο ανθυπομοίραρχος Γιακόπουλος με χόρεψε με άγριο ξυλοδαρμό. Στο κρατητήριο του Θέρμου μπήκα στις 16 Φεβρουαρίου και βγήκα στις 4 Μαρτίου, ένα αληθινό ράκος, καθότι τις πρώτες έξι μέρες όλο και κάποιος θα 'ρχόταν να δείξει τον υπερέθνικισμό του.

Τέλος, στις 4 Μαρτίου κατέληξα στη φυλακή του Μεσολογγίου. Σε λίγες μέρες πήρα κλήση να γίνει η δίκη μου στο έκτακτο στρατοδικείο. Πρόφτασα να ειδοποιήσω να έρθει κανένας μάρτυρας. Ξεκίνησαν δύο. Ο Κωνσταντίνος Γρομητσάρης του Αθανασίου, κουμπάρος μου, κι ο Περικλής Ντζουφρας. Τους περίμεναν στην πόλη. Τους κράτησαν στο κρατητήριο μέχρι το τέλος της δίκης, αλλά η δίκη αναβλήθηκε, οπότε τους απόλυσαν κι αυτούς. Προσδιορίστηκε για το Μάιο. Ειδοποιώ τους δικούς μου να το έχουν υπόψη τους. Αλλά πού να τολμήσει να έρθει κανείς να με υπερασπιστεί, ύστερα από το πάθημα των δύο! Δεν πρόφτα-

σα καλά καλά να ειδοποιήσω, και παίρνω κλήση να γίνει λίγες μέρες αργότερα, τον Απρίλη. Δε θυμάμαι την ακριβή ημερομηνία. Εκείνο που θυμάμαι, είναι ότι έγινε την Τρίτη πριν το Πάσχα, δηλαδή τη Μεγάλη Τρίτη. **19 Απριλίου 1949**

Έτσι, με μόνο υπερασπιστή τον εαυτό μου και με συνήγορο τον Αναστάσιο Ακρίδα, παρουσιάστηκα με τη συνοδεία χωροφυλάκων στην αίθουσα του έκτακτου στρατοδικείου. Μάρτυρες κατηγορίας ήταν ο συγχωριανός μου Χρήστος Καλιακμάνης, ενωματάρχης της Χωροφυλακής, κι ο Αθανάσιος Βάρσος, κάτοικος Ταξιάρχη Θέρμου. Παρουσιάστηκε μόνο ο Χρήστος Καλιακμάνης.

Συνεχίζονταν οι δίκες άλλων. Στο τέλος κάθε δίκης, ο πρόεδρος του στρατοδικείου έθετε το ερώτημα στον κάθε κατηγορούμενο αν συμφωνεί με τη βασιλεία, ή μάλλον αν θέλει το βασιλιά. Ας περιγράψω καλύτερα μια δίκη που γινόταν πριν από τη δική μου.

Κατηγορούμενος κάποιος Χρήστος Ιωάννου, Αग्रινιώτης. Ο Ιωάννου, παλιός κομμουνιστής, ποτισμένος με το ρετσινόλαδο του Μεταξά. Ήρθε η ώρα της ερώτησης:

«Τι λες, Ιωάννου, για το βασιλιά; Τον θέλεις;»

Απάντηση: «Ας είναι κι αυτός.»

«Αφού ας είναι κι αυτός, γύρισε προς το ακροατήριο και πες, Ζήτω ο βασιλιάς.»

Έτσι κι έπραξε ο κατηγορούμενος.

Πρόεδρος: «Δεν το είπες δυνατά. Δεν το άκουσαν όλοι. Επανάλαβε το.»

Επαναλαμβάνει ο άλλος δυνατότερα.

Πρόεδρος: «Να χαθείς ρομπότι Ιωάννου, για το σαρκίο σου λες ό,τι σου λένε!»

Μα, θα με ρωτήσετε τι θέση έχει η υπόθεση Ιωάννου στη δική μου. Έχει, και μεγάλη. Γιατί την ώρα που έλεγαν αυτά, ο πρόεδρος από τη μια και ο Ιωάννου από την άλλη, εγώ ετοίμαζα την απολογία μου. Θα έπρεπε να είμαι έτοιμος

να κάνω ή το ένα ή το άλλο. Όπως θα δείτε παρακάτω, κατά την απολογία μου, πολλοί συγγενείς και φίλοι με κατηγορήσαν ότι δεν απολογήθηκα καλά, και αν έλεγα ό,τι ήθελε ο πρόεδρος θα έβγαينا αθώος. Και περνώ στη δική μου δίκη.

Όπως προανέφερα, ήταν Μεγάλη Τρίτη και μήνας Απρίλιος. Μάρτυρας κατηγορίας, όπως επίσης προανέφερα, ήταν ο Χρήστος Καλιακμάνης, ο οποίος ούτε λίγο ούτε πολύ, λίγο έλειψε να με παρουσιάσει αρχιλήσταρχο και φόβητρο της περιοχής.

Πρόεδρος: «Τι απολογείσαι, κατηγορούμενε;»

Απάντηση: «Ουδεμία σχέση έχω με τα καταγγελλόμενα. Είναι σκευωρία.»

Διαβάζεται η έκθεση του διοικητή της Αστυνομίας του Θέρμου. Έλεγε επί λέξει: «Μη σας εξαπατήσει η ενδυμασία του. Πρόκειται περί διανοουμένου.»

Πρόεδρος: «Τι γνώμη έχετε για το βασιλιά;»

Απάντηση: «Η υπόθεσή μου είναι διάφορη, ουδεμία. Κατά τη γνώμη μου, δεν έχει σχέση με το βασιλιά.»

Πρόεδρος: «Έχει σχέση. Τον θέλεις ή δεν τον θέλεις;»

Επικρατεί σιγή τριών τεσσάρων λεπτών.

Πρόεδρος: «Κατηγορούμενε θ' απαντήσεις;»

Απάντηση: «Μη με παιδεύετε.»

Και πάλι σιωπή.

Πρόεδρος: «Θα απαντήσεις;»

Απάντηση: «Ορίστε απάντηση. Αφού, κύριε πρόεδρε, επιμένετε, θα απαντήσω. Εδώ που βρίσκομαι κατηγορούμενος για τις όποιες πράξεις, καμιά δεν έπραξα. Και μόνο γιατί δεν θέλω αυτόν, είμαι κατηγορούμενος για πράξεις που δεν έκαμα. Αν, κύριε πρόεδρε, είναι έτσι, σαν ένας οικογενειάρχης, που έχω αφήσει έξι παιδιά πίσω μικρά και για να ζήσω πρέπει να θέλω αυτόν που δεν θέλω, ευχαρίστως θέλω να με σκοτώσετε. Γιατί, γυρίστε πίσω σας και κοιτάξτε τι έχετε πάνω από το κεφάλι σας.»

Πρόεδρος: «Τι έχω; Τον Χριστό.»

«Τον πιστεύετε αυτόν;»

«Ναι.»

«Κύριε πρόεδρε, είναι η εβδομάδα των Παθών. Μεγάλη Τρίτη. Οι σταυρωτές Του αυτή τη βδομάδα των ανέκριναν και τελικά τον σταύρωσαν...»

Η διαδικασία τέλειωσε και τα τεσσεράμισι χρόνια στο σθέρκο μου. Στη φυλακή τώρα στο Μεσολόγγι, ευρύχωρη και καλή, εξαντλημένος από τις κακουχίες, έπρεπε να βρω πόρους και να συντηρήσω τον εαυτό μου. Με διάφορα εργόχειρα κατόρθωσα να βγάλω τα έξοδά μου. Λίγο αργότερα, με αίτησή μου, μετακομίσθηκα στις φυλακές Αγρινίου, από όπου βγήκα μετά τέσσερα χρόνια και δύο μήνες.

Πορείας συνέχεια...

Ας δούμε τώρα τι γινόταν έξω στο σπίτι μου. Όταν φυλακίστηκα, ο μεγάλος μου γιος Γιώργος ήταν στο Γυμνάσιο – δε θυμάμαι σε ποια τάξη. Από τη φυλακή όπου θρискόμουν, δεν έπαυα να τον προτρέπω να μην εγκαταλείψει το σχολείο, πράγμα που κάμποσες φορές επιδίωξε, τόσο εκείνος όσο κι η μητέρα του, απελπισμένη από τις διάφορες αντιξοότητες. Κι έτσι πέτυχα να αποφυλακιστώ και να τον βρω να συνεχίζει το σχολείο.

Αλλά στα άλλα τέσσερα παιδιά ήταν το δράμα. Ο Βαγγέλης, ο δεύτερος γιος μου, χτυπήθηκε δυο φορές από δω, χτυπήθηκε από κει να εγκαταλείψει το σχολείο –τόσο αυτός, όσο κι η κόρη μου η Τασία. Έτσι, τα δυο αυτά παιδιά, που μόλις είχαν δοκιμαστεί από τη φυλάκισή μου και ήταν άριστοι μαθητές, έμειναν αγράμματα. Μέχρι σήμερα, εγώ θεωρώ αυτό σαν τη μεγαλύτερη ζημιά που έπαθα από όλη

την ιστορία των διώξεών μου: την οπισθοδρόμηση των δύο αυτών παιδιών μου.

Ο μεγάλος μου γιος, ο Γιωργάκης, είχε μπλέξει από τα δεκαπέντε του χρόνια με τη σημερινή γυναίκα του, την Κωνσταντούλα Ι. Λαγιοπούλου, από το Μεγαδένδρο. Τη μεγαλύτερη κόρη μου, τη Χρυσούλα, τη ζήτησε και την παντρεύτηκε ο Χρήστος Γρομητσάρης. Κι ενώ εγώ προσπαθούσα, όσο μπορούσα, να αναπληρώσω το χαμένο χρόνο περισυλλογής και προστασίας της οικογενείας μου, οι έξωθεν διώξεις δεν έπαψαν να υφίστανται.

Άρχισε ένας ψυχικός βιασμός. «Σήμερα, Δασκαλάκη, σε θέλει ο διοικητής στο Θέρμο.» Πήγαινα. «Ξέρεις, εδώ έχεις ένα φάκελο...» Μετά από δυο τρεις μήνες, πάλι τα ίδια: «Σε θέλει ο διοικητής». Κάθε φορά που πήγαινα, πρώτη δουλειά ήταν να μου υποδεικνύεται ο φάκελος και να με ρωτάει ο εκάστοτε διοικητής τι θα γίνει μ' αυτόν. Κάθε φορά που πήγαινα τον έβρισκα μεγαλύτερο. Έτσι, τελευταία αναγκάστηκα να πω στο διοικητή ότι ο φάκελος μεγαλώνει και θα γίνει τσουβάλι. «Οι φάκελοι μεγαλώνουν, κι εσείς που τους μεγαλώνετε πρέπει να σκεφτείτε και πού θα τους βάλετε. Να τους κάψετε.»

Από τις κλήσεις μου αυτές από τον εκάστοτε διοικητή, έχουν μείνει δυο «επισκέψεις» στη μνήμη μου που ποτέ, μα ποτέ, δεν πρόκειται να λησμονήσω. Η πρώτη:

– Ήρθες, Δασκαλάκη; μου λέει ο διοικητής.

Βγάζει, διαβάζει ορισμένες περικοπές από τα «κακά» που έκανα.

– Ανάμεσα στα άλλα, Δασκαλάκη, ψήφισες Πλαστήρα.

– Κι είναι αυτό τόσο κακό, κύριε Διοικητά, να γράφεται μέσα σ' ένα φάκελο ότι ψήφισα Πλαστήρα; Τον θεωρώ σαν τον καλύτερο πατριώτη. Γιατί, όταν από κακούς χειρισμούς ο στρατός μας στη Μικρασία οπισθοχωρούσε άτα-

κτα, είναι γνωστό στους πάντες ότι στάθηκε στη Χίο και μάζεψε τους άτακτους στρατιώτες που υποχωρούσαν, τους όπλιζε και τους περνούσε στη Θράκη και στα νησιά. Διαφορετικά, ήταν δυνατό οι Τούρκοι να φτάσουν και στην Αθήνα κυνηγώντας τους στρατιώτες μας που έφευγαν άτακτα...

Κι η δεύτερη:

– Δασκαλάκη, θέλω τώρα να σε παρακαλέσω, κάθε δεκαπέντε μέρες να μου στέλνεις ένα γράμμα.

– Τι να λέει το γράμμα; «Σήμερα κουβέντιασα με τον τάδε και μου είπε τούτο, το άλλο, και τα λοιπά;» Κύριε Διοικητά, εγώ τέτοιο γράμμα θα σου στείλω, αλλά μην το περιμένεις από τούτο τον κόσμο, μ' από τον άλλο...

Κι αυτά, ως προς τη μία όψη του νομίσματος. Όταν βγήκα από τη φυλακή, το δρόμο που τότε τον έφτιαχναν τον βρήκα λίγο πάνω από το Δρυμόνα. Δούλεψα σαν εργάτης δυο τρία χρόνια. Από ένα μαγαζάκι που άνοιξα, χάρη του δρόμου, γνωρίστηκα με τους αντιπροσώπους της εταιρίας των αδελφών Γάτου. Σιγά σιγά έγινα ο υπ' αριθμόν ένα μεσίτης της εταιρίας αγοράς ρίγανης. Δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια αλώνισα πέντε νομούς. Διαχειρίστηκα πολλά εκατομμύρια της εταιρίας, αγοράζοντας τόνους ρίγανης κάθε χρόνο. Και σ' αυτόν τον τομέα ξεκαθάρισα, ώστε να έχω το κεφάλι ψηλά. Όλοι οι παραγωγοί πληρωμένοι, ούτε ένα κενό σακί δεν κρατήσαμε κανενός, που πολλές φορές θρискόμουν στην ανάγκη να τα πάρω γεμάτα.

Τα πολιτικά

Τώρα θα έρθω στον πολιτικό τομέα. Βέβαια, πάντα ήμουν δημοκρατικός, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δε σεβόμουν την ιδεολογία του άλλου. Πολιτική συζήτηση ποτέ

δεν ήθελα ν' αρχίσω, εκτός κι αν με προκαλούσε κάποιος. Ήθελα πάντα, όσο ήταν δυνατό, ν' ακούγεται η φωνή μου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ήθελα να επιβληθώ.

Την πολιτική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, από τα νεανικά μου χρόνια, δεν την επιθυμούσα. Αυτό όμως δεν μπόρεσε να κρατήσει τον πειρασμό μου μέχρι το τέλος. Και κατά τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας της κακής διοίκησης των διοικούντων τις μικρές Κοινότητες, όπως τη δική μας, το Χαλίκι Τριχωνίδας, που είναι το χωριό μου, αποφάσισα να εκτεθώ και να ηγηθώ συνδυασμού που διεκδικούσε την προεδρία στις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου του 1982. Αντίπαλός μου ήταν ο Ηλίας Ντζούφρας, με οικογενειακούς ψήφους πάνω από δεκαπέντε. Την εκλογή μου την έχασα με διαφορά τριών ψήφων. Ας σημειωθεί πως οικογενειακούς ψήφους διέθετα μόνο του εαυτού μου και της γερόντισσάς μου. Σε ηλικία λοιπόν 75 χρόνων, αποφάσισα να πολιτευτώ και για τα αναφερόμενα παραπάνω μέσα στο διβλίο μου, ήμουν «το μαύρο πρόβατο» μέσα σε 500 άσπρα. Κατά τύχη, το Χαλίκι όπου βρίσκεται η σημερινή μου κατοικία, έχει πολιτικά πιστεύω αντίθετα από τα δικά μου.

Η υγεία μου

Θα ήθελα να πω δυο λόγια για την υγεία μου, από τα νεανικά μου χρόνια. Για πολλά χρόνια υπέφερα από την τότε επάρατη νόσο, την ελονοσία, η οποία τελικά υποχώρησε σαν έγινα πια μεσήλικας. Μετά την απαλλαγή μου απ' αυτήν, για αρκετά χρόνια ήμουν υγιής, πράγμα που με βοήθησε στο να στηρίξω και να υπερασπιστώ την οικογένειά μου.

Δυστυχώς όμως, τόσο από τις κακουχίες που είχα περάσει, όσο και από την πάροδο του χρόνου, δηλ. τα γηρατειά, δεν έμεινα αλώβητος. Έτσι, στα 55 μου χρόνια κάνω εγχεί-

ριση για πολύποδα στομάχου. Η εγχείριση υπήρξε επιτυχής.

Μετά από λίγο καιρό, ακολουθεί δεύτερη εγχείριση για την ίδια νόσο, σε άλλο σημείο όμως του σώματός μου.

Τρίτη και τελευταία εγχείριση ήταν προ δετίας, την οποία έκανε ο χειρουργός γιατρός Σωτήρης Σιατίστας. Εγχείριση προστάτη, και μάλιστα πολύ επικίνδυνη. Για το γιατρό Σωτήρη Σιατίστα ήταν ένα παιγνίδι. Τον συγχαίρω και τον ευχαριστώ από τη θέση αυτή.

Σήμερα που γράφεται το βιβλίο τούτο, είμαι υγιής, παρά τα ογδόντα τέσσερά μου χρόνια.

Η οικογένεια και το χωριό μου

Έτσι φτάσαμε στην τελική ευθεία αποκατάστασης της πολυμελούς οικογένειάς μου. Πιο πάνω ανέφερα τα ονόματα μελών της και δε χρειάζεται να τα ξαναπώ.

Τα παιδιά μου είναι όλα παντρεμένα. Έμεινα με τη γριούλα μου, και μετά την αποκατάσταση των παιδιών μας ζούσαμε ένα βίο ήσυχο.

Κακή μοίρα, το 1987 στις 3 Ιουνίου η γριούλα μου παρέδινε το πνεύμα μέσα στο κατάστημα του Σταμάτη Κουρκούτα στο Θέρμο, από καρδιακή προσβολή. Έτσι έμεινα μόνος, χωρίς να μπορούν τα παιδιά μου να με βοηθήσουν, παρά τη θέλησή τους που είναι δεδομένη.

Από τότε, πέντε χρόνια τώρα πέρασαν. Χωρίς μεγάλα προβλήματα, εξακολουθώ να ζω μόνος στο χωριό Αγία Σοφία Τριχωνίδας τους χειμερινούς μήνες, και το καλοκαίρι στο Χαλίκι που ήταν μέχρι τώρα και η μόνιμη κατοικία μου.

Θα ήταν παράλειψη αν στο βιβλίο μου αυτό δεν έγραφα δυο τρεις γραμμές για το χωριό που γεννήθηκα και μεγάλ-

ωσα, τον Τόρνο Ευρυτανίας. Το πολύ ωραίο χωριουδάκι, με τις πολλές-πηγές, τα κρύα και γάργαρα νερά του και το σπουδαιότερο, με τους φιλόξενους κατοίκους του.

Απολογισμός

Θα μπορούσα βέβαια να γράψω όλες τις περιπέτειες της ζωής μου και γι' αυτό θα χρειαζόνταν τόμοι. Περιορίζομαι σ' αυτά τα λίγα, τα όσα αναγράφονται σε τούτο το βιβλίο.

Τα περί διώξεών μου είναι όλα ακριβέστατα, αλλά για κανέναν δεν τρέφω μνησικακία. Τα έφεραν έτσι οι περιστάσεις, αν και μερικοί από μας προχώρησαν και πέραν του επιτρεπτού ως προς εμένα, στη μακρόχρονη πορεία της ζωής μου και σαν μέλος της οργάνωσης όπου ανήκα.

Παραπάνω αναφέρθηκα σαν απλός ιδιώτης, αλλά και σαν έμπορος ρίγανης για μια ολόκληρη εικοσαετία. Με το βιβλίο μου τούτο εκτίθεμαι και καλώ κάθε καλόπιστο άνθρωπο, αν αδικήθηκε με οποιοδήποτε τρόπο από μένα, να έρθει να συζητήσουμε και να τον δικαιώσω. Προσπάθησα πάντα και πιστεύω πως υπήρξα σωστός.

Αγαπητοί συγγενείς και φίλοι, το βιβλιαράκι αυτό ίσως με την πρώτη ματιά να σας φανεί άχρηστο ή και κάτι χειρότερο. Όμως, σας λέω τούτο: Μετά την παρέλευση πενήντα χρόνων, στους Ρισβαίους των δικηγόρων, των γιατρών, των στρατηγών και άλλων, θ' αποτελεί τυφλό οδηγό. Μακάρι να έβρισκα κι εγώ κάτι γραμμένο. Δε θα παιδεύομουνά τώρα, σε ηλικία 84 χρόνων, να τρέχω να περισυλλέξω τα στοιχεία που παράθεσα.

Στόχος μου αυτής της έκδοσης είναι να διαβάσετε όλοι

εσείς αυτό το βιβλιαράκι, να το κρατήσετε και να το παραδώσετε στα παιδιά και τα εγγόνια σας για να γνωρίζουν το γενεαλογικό τους δένδρο.

Επίλογος

Κλείνοντας εδώ, θα ήθελα να αναφερθώ στο χωριό Αγία Σοφία που με φιλοξένησε και με φιλοξενεί. Η Αγία Σοφία, σαν χωριό, είναι ένα πανόραμα, με τα γάργαρα δροσερά νερά του, πόσιμα και υδρεύσιμα. Με τους φιλήσυχους κατοίκους, που τους διακρίνει η φιλοξενία και η ευγένεια.

Εγώ ζω στο συνοικισμό της Πουρνάρας. Από τους γείτονές μου μπορώ να διακρίνω τον Κωνσταντίνο Αντζουλή, τον υπέροχο και λαμπρό ψωμοδότη, τον Γεώργιο Μετσίνη, οικογενειακώς, και ιδιαιτέρως την κυρα-Μαρία, ψυχοπαίδα της γριούλας μου. Επίσης, τον Γεώργιο Αντωνόπουλο, και ιδιαίτερα τα δυο του παιδιά, τη Μαρία, μαθήτρια Λυκείου, και το Βασίλη, μαθητή Γυμνασίου. Χάρη σ' αυτά τα παιδιά προχώρησε τούτο το βιβλίο, γιατί εγώ μπορέι να δείλιαζα εξαιτίας των γηρατειών μου. Ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου τα παιδιά, που μου αντέγραψαν και καθαρόγραψαν τα χειρόγρατά μου, και τους εύχομαι καλή σταδιοδρομία.

Θεωρώ σκόπιμο να επανέλθω με λίγες γραμμές στο χωριό που με γέννησε και με μεγάλωσε, μολονότι αναφέρθηκα προηγουμένως σ' αυτό. Εδώ θα ήθελα να επισημάνω ορισμένα ήθη και έθιμα. Στον Τόρνο οι παλιοί κάτοικοι, οι σύγχρονοί μου, ήταν φιλόξενοι. Θυμάμαι τις γιορτές. Συγκεντρωνόμασταν πολλοί μαζί κι αρχίζαμε κατά τις γιορτές το πολυχρόνημα, από τον πάτο του χωριού μέχρι την κορυφή του. Αίφνης, αν ήταν του Αγίου Γεωργίου, δεν πηγαίναμε μόνο στους Γιώργηδες, αλλά τα παίρναμε όλα τα σπίτια

με τη σειρά, κι ακολουθούσε οινοποσία μέχρι σκασμού...

Δεν έλειπαν βέβαια καμιά φορά και τα παραστράτηματα. Θυμάμαι μια φορά μέθυσε ο Χαράλαμπος Κατσιάμπας κι έπεσε κάτω. Τον φορτώθηκε τότε ο Σταύρος Γ. Ζάρας κι ενώ τον μετέφερε, ακούμε σε μια στιγμή φωνές από τον Κατσιάμπα: «Σταύρο, χέσκα, κατέβασέ με!»

Αυτά κι άλλα συνέβαιναν στο ευλογημένο αυτό χωριό, όπου έζησα μέχρι το 1935, που έφυγα για το Χαλίκι.

Στο Χαλίκι όπου έζησα τα περισσότερα χρόνια, μέχρι και σήμερα, η ζωή δεν ήταν η ίδια με τη ζωή του Τόρνου. Οι κάτοικοι είναι τελείως διαφορετικοί.

Για μια ακόμα φορά, συγγενείς και φίλοι, σας αφήνω την εντολή να διαβάσετε προσεχτικά το βιβλιαράκι που κρατάτε στα χέρια σας, και όχι μόνον αυτό. Να το φυλάξετε σαν κόρη οφθαλμού. Οι γραμματιζόμενοι από σας να το φυλάξετε στη βιβλιοθήκη σας, κι οι αγρότες σε μέρος κατάλληλο για φύλαξη. Κι αυτό, μέσ' από τις βιβλιοθήκες ή τα σεντούκια σας, σαν τη σπίθα κρυμμένη στη στάχτη, θ' αστραποβολήσει μετά από πολλά χρόνια, όταν κάποιος φιλόδοξος Ρισβάς σκεφτεί όπως εγώ. Θ' αποτελέσει γι' αυτόν οδηγό.

Το ξαναλέω με καημό: Μακάρι να έβρισκα κι εγώ κάτι γραμμένο. Κι εδώ, θέλω να συγχαρώ τον, εκλιπόντα βέβαια, Θεοδόσιο Παπαθέου, για το βιβλίο του «Ο Προυσός και το μοναστήρι του». Η υπομονή κι η επιμέλεια που αποπνέει είναι καθ' όλα αξιοπρόσεκτα.

Μερικές σκόρπιες αναμνήσεις

Είπα προηγουμένως, ότι οι κάτοικοι του Χαλικίου, όπου εγκαταστάθηκα μετά τον Τόρνο, δεν ήταν ίδιοι με

τους Ευρυτάνες Τορνιώτες. Για ν' αποφύγω κάποια παρεξήγηση, λέω ότι ήταν διαφορετικοί ως προς τη νοοτροπία, μα όχι κακοί. Η διαφορά βέβαια αυτής της νοοτροπίας έπαιξε το ρόλο της αργότερα για μένα. Συγκεκριμένα, όταν θρέθηκα εκεί λόγω της ανάμιξής μου στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα κατά των Γερμανών, διωκόμενος από τους κάθε λογής τραμπούκους, συνεργάτες των κατακτητών, δεν έτυχα της υποστήριξης που έπρεπε να τύχω.

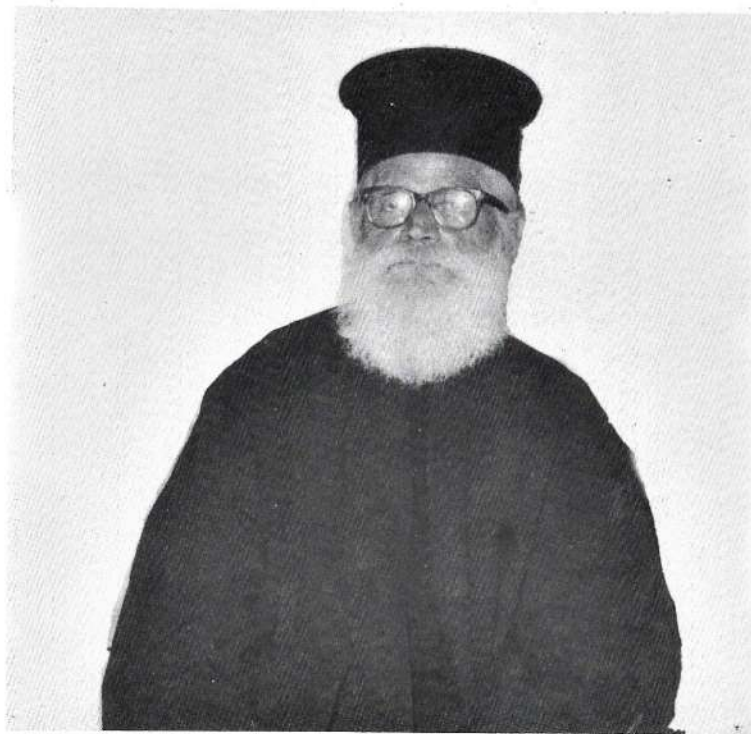
Σε κάθε εκδήλωση ήμουνα το λάγιο πρόβατο μέσα στα άσπρα. Ποτέ δε με σεβάστηκαν στις σκέψεις μου, αν και συνήθως προσπαθούσα να είμαι δίκαιος και αντικειμενικός. Θ' αναφέρω εδώ μία από τις πολλές περιπτώσεις που δε θέλησαν να μ' ακούσουν.

Οι φερόμενοι ως σύμμαχοί μας Άγγλοι, κατά καιρούς έριχναν κάτι ψίχουλα. Τη φορά αυτή για την οποία μιλώ, μας έστειλαν 25 λίρες να τις μοιραστούν τα 4000 άτομα ολόκληρου του χωριού. Θυμάμαι καλά, ήμουνα μέλος της επιτροπής μαζί με τον παπα-Θανάση Ρισβά, το Βασίλειο Αλεξανδρόπουλο, το Γιάννη Πρέντζα, το Σωτήρη Ντζούφρα και τον Ανέστη Χατζηανέστη, δάσκαλο του χωριού. Πέντε ώρες χρειάστηκαν με ατέρμονες συζητήσεις και να μην καταλήγουμε πουθενά. Οι περισσότεροι της επιτροπής συνέκλιναν όσο ήταν δυνατό περισσότερο να τις μοιράσουμε μεταξύ μας, σαν επιτροπή που είμασταν. Ο δάσκαλος Ανέστης Χατζηανέστης ήταν σαν να μην υπήρχε, γιατί σε κάποια άλλη διανομή τροφίμων, πριν από αυτήν, θέλησε να υποστηρίξει τη γνώμη του και τον έδειραν. Γι' αυτό, αυτός αδυνατούσε να υποστηρίξει τη γνώμη του. Έμεινα εγώ κι ο παπάς, που θέλαμε να μοιραστούν κατά το δυνατόν δίκαια. Δυστυχώς είμασταν μειοψηφία και μοιράστηκαν αργότερα σε καινούργια συνεδρίαση, χωρίς εγώ να πάρω μέρος.

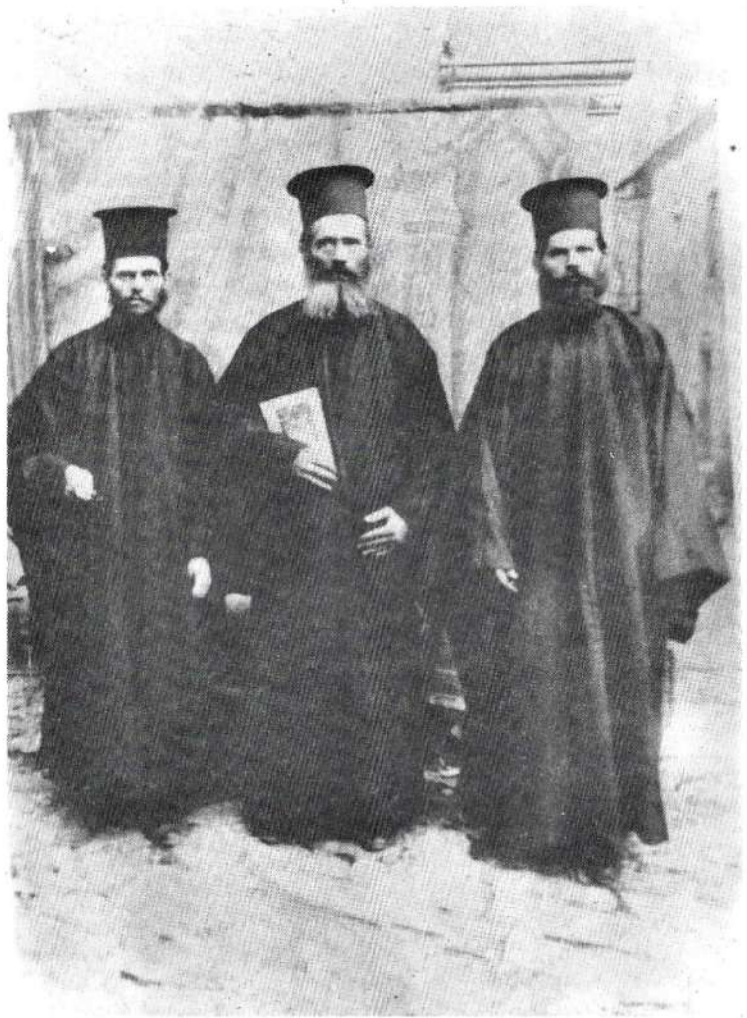
Με ποιους χωριανούς είχα σχέσεις. Στις εκδηλώσεις μου, γλέντια και λοιπά, οι σχέσεις μου ήταν περιορισμένες.

Στα νεανικά μου χρόνια γλεντούσα με τους Τσικναίους, Πέτρο Ντζούφρα, που ήταν και άριστος τραγουδιστής. Επίσης με τον Ανδρέα Γρομητσάρη, με τον οποίο αργότερα συνδεθήκαμε και πολιτικά.

Κλείνω το ταπεινό βιβλιαράκι μου αφιερώνοντάς το στο αναγνωστικό κοινό, και ιδιαίτερα στους Ρισβαίους, επαναλαμβάνοντας για πολλοστή φορά την ευχή να μην αφήσουν να πάνε χαμένοι οι κόποι μου γι' αυτό, και την υποθήκη να το διαφυλάξουν σαν κάτι πολύτιμο.

† Ο Πατήρ Νικόλαος Κυρίλου Ρισβάς (1883-1975).

Στη μέση: † Ιερομόναχος Κύριλος Νικ. Ρισθάς.
Δεξιά: † Ιερέας Νικόλαος Κων. Ρισθάς (γιος του Κύριλου).
Αριστερά: † Ιερέας Χαράλαμπος Κων. Ρισθάς.

ΜΕΡΙΚΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΡΙΣΒΑΣ (1760 -1840) ο γενάρχης

Μαρία Κουτσοδήμα - Σταύρος Αναστασίου Ρισβας (1826 - 1931) Από τον Τόρνο

Απόκτησαν τα παρακάτω παιδιά

Ελένη	Βασιλική	Γιαννούλα	Αικατερίνη	Κων/νος	Γεώργιος
Κων/νος Δ. Ζηνέλης Καστανιά	Ελευθέριος Ζαχαρόπουλος Λιναράκι Καστανιάς	Γεώργιος Τσατσαράγκος	Κων/νος Ταραμπίκος Καστανιά Απεβίωσε το 1982 σε ηλικία από 106 έως 112	Δύο γάμοι	Αγγελική Λωρίδα Τόρνος (Καστανιά)
παιδιά τους	παιδιά τους	παιδιά τους	παιδιά τους	παιδιά τους	παιδιά τους
Δημήτριος (1889-1984) Γεώργιος (1893- Ανδρέας (1897-1966) Θεόδωρος (1901-2004) Βασιλική, παντρεύτηκε στη Βελωτά το Γεώργιο Μπακαγιάννη Αικατερίνη, παντρεύτηκε στην Κονιά το θαγγέλη παισίδα Λαμπρινή, παντρεύτηκε στο Κλαψί το Δημ. Ζούρζουκη Πηνελόπη (Πηνιώ), παντρεύτηκε στον Πρόδρομο το Σπύρο Ζαχαρόπουλο	Κωνσταντίνος (1898) Θυγατέρες (τρεις) Παναγιώτης (1915 - ;)	Ιωάννης (1917 -2019) Αθανάσιος Σπύρος Θυγατέρα	Γεωργία, σύζυγος Κων/νου Ι. Μπαλτά ο οποίος δολοφονήθηκε την 22/9/1939 Αικατερίνη Σ. Ρισβά - Ταραμπίκου η τελευταία από τα έξι αδέρφια	Σταύρος Αγγελική Αθανάσιος Θεοφάνης Γεώργιος Αναστάσιος (Ο αγροφύλακας) Αικατερίνη Δέσποινα	Κωνσταντίνος (Ο συγγραφέας) Σταύρος Ιωάννης Μαρία Γεωργία Ελένη Βασιλική Αικατερίνη Λαμπρινή

Συντάχθηκε από το Ζαχαρία Γ. Ζηνέλη, γιο του Γεωργίου Δ. Ζηνέλη, δισέγγονου των Ελένης Σταύρου Ρισβά και Κων/νου Δ. Ζηνέλη. Αποτελεί μιά βάση συμπλήρωσης των συγγενικών στοιχείων με τους έχοντες κοινούς προγόνους. Βασική πηγή το βιβλίο: "ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΡΙΣΒΑΣ - Ο ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η ζωή και το έργο του" με συμπληρώσεις - διορθώσεις μερικών στοιχείων.

Αθήνα, Ιανουάριος 2022.